

HUMANITIES INSTITUTE
Feruza Shermatova-Omerani, Ph.D.

KIYIM: BİR ÜRKÜN HİKÂYESİ / KIRGIN (2004) *Tölögön Kasimbek (1931-2011)*

Kaynakçalar:

Kitaplar:

Kasimbekov, T. (2008). *Kırgın: Tarihî roman*. Biyiktik.

Kasimbekov, T. (2023). *Kırgın: Bir Ürkün hikâyesi* (S. Azap & E. Altıok, Çev.). Bengü Yayınları.

Filmler ve belgeseller:

Abdykadir, T. (t.y.). *Urkun belgeseli* [Belgesel]. YouTube. [YouTube](#)

AUCA Anthropology. (t.y.). *Urkun anıları* [Belgesel]. YouTube. [YouTube](#)

Aybaşev, N. (t.y.). *Urkun* [Film]. YouTube. [YouTube](#)

Tenirel. (2016, 10 Aralık). *Urkun, 1916 Urkun: 1916 Türkistan'ında Kırgızlara Yönelik Kıyım* [Video]. YouTube. [YouTube](#)

GENEL BİLGİ

Yazar

Tölögön Kasimbek, 15 Ocak 1931'de Kırgızistan'ın Celal-Abad bölgesine bağlı Aksı ilçesinin Ak-Col köyünde doğdu. Doğum adı Kудайберди idi. Babası Kasimbek'in ikinci evliliğinden dünyaya geldi. Babası, kırk beş yaşında olmasına rağmen eğitilmiş bir kişiydi ve Tölögön'ü küçük yaşlardan itibaren tarihî olaylar, halk anlatıları ve geçmişte yaşamış önemli kişiler hakkında anlatılan hikâyelerle tanıştırdı.

Bu anlatılar, daha sonra Kasimbek'in eserlerinde ele aldığı tarihî şahsiyetlere ve olaylara duyduğu ilgiyi etkiledi. Tölögön on beş yaşındayken babasını kaybetti. Babasının ölümü, onu genç yaşta zorlu ve yokluklarla dolu bir yaşamla karşı karşıya bıraktı. Bu yıllarda yaşadığı sıkıntılar, onun güçlü bir kişilik geliştirmesinde ve öğrenmeye olan ilgisinin artmasında etkili oldu.

Kasimbek, Kırgız Devlet Üniversitesi'nde Kırgız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde eğitim gördü. Öğrencilik yıllarında edebî dergilerde öykü ve diğer kurmaca eserlerini yayımlamaya başladı. Yazarlığa hem edebiyata duyduğu ilgi hem de geçimini sağlama ihtiyacı nedeniyle yöneldi. 1957'de üniversiteden mezun olduktan sonra kültür ve yayıncılık alanında çeşitli görevlerde bulundu. 1960–1973 yılları arasında Kırgızistan'ın önde gelen edebiyat dergilerinden *Ala-Too*'nun başeditörlüğünü yaptı. Daha sonra Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'na bağlı Devlet Yayıncılık, Matbaacılık ve Kitap Ticareti Komitesi'nde başeditör olarak görev aldı.

Kasimbek'in edebiyat hayatı, 1952'de yayımlanan *Küçük Binici (Kıçinekey Cılcıhı)* adlı povestiyle başladı. *Alımkan* adlı eseriyle geniş bir okur kitlesi tarafından tanındı. Eser daha sonra sinemaya uyarlandı. 1965'te yayımlanan *İnsan Olmak İstiyorum (Adam Bolgum Kelet)* adlı otobiyografik özellikler taşıyan povestinde çocukluk yıllarından ve kendi yaşamından izler taşıyan olaylara yer verdi.

Kasimbek, özellikle tarihî romanlarıyla tanındı. İki ciltlik tarihî romanı *Gelgel (Kelkel)*, Kırgız halkının Sovyet yönetiminin kurulmasından önceki ve sonraki yaşamını anlatır. Romanda toplumsal değişim, tarihî hafıza ve geçmişle bağların korunması gibi konular öne çıkar. Bir diğer önemli eseri *Baskın (Baskın)*, Rus İmparatorluğu'nun Türkistan'daki askerî seferlerini konu alır. Eserde Baytik, Şabdan Baatır, Kurmancan Datka, Toktogul Akın ve Cantay Han gibi tarihî şahsiyetlerin yanı sıra Kırgızların soy geleneğine ve kültürel yaşamına da yer verilir. *Kırgın (Kırgın)* adlı eserinde ise 1916'daki millî kurtuluş hareketinin ortaya çıkış nedenlerini ele alır.

Kasimbek'in en tanınmış tarihî romanı *Kırılan Kılıç (Sınğan Kılıç)*'tir. Roman, Sovyetler Birliği'nin başlıca dillerinin yanı sıra başka dillere de çevrilmiş ve 1980'de İngilizce olarak yayımlanmıştır. Kasimbek, yazarlık hayatı boyunca Sovyet makamlarının sansürü ve eleştirileriyle karşılaştı. Özellikle *Gelgel* ve *Kırılan Kılıç*, tarihî olayları farklı biçimde yorumladığı gerekçesiyle eleştirildi ve tarihî gerçekleri çarpıtmakla suçlandı. Kasimbek daha sonra kendisine yöneltilen bu eleştirileri *Ruhu Yücelten Büyük Söz (Rukhtu Korgon Uulu Söz)* adlı eserinde bir araya getirdi.

Kasimbek, 1959'da Sovyetler Birliği Yazarlar Birliği'ne üye oldu. 1986'da Kırgızistan Halk Yazarı unvanına layık görüldü. Edebiyat ve kültür alanındaki çalışmaları nedeniyle çeşitli ödül ve unvanlarla onurlandırıldı. Bunlar arasında V. İ. Lenin'in doğumunun yüzüncü yılı dolayısıyla verilen Kahramanlık Emek Madalyası, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Onur Diploması, Kırgız Dili Rozeti, Kırgız Cumhuriyeti Dank (Şan) Madalyası, Birinci Derece Manas Nişanı, Devlet Toktogul Ödülü ve Kırgız Ulusunun Kahramanı onursal unvanı bulunmaktadır.

Eser

Tölgön Kasimbek'in özgün adı Kırgın ("kıyım" anlamına gelir), 2004 yılında Bişkek'te Biyiktik Yayınları tarafından Kırgızca basılmıştır. Eser, 2023 yılında Samet Azap ve Emrah Altıok tarafından Türkçeye çevrilerek *Kırgın: Bir Ürkün Hikâyesi* adıyla yayımlanmıştır.

Kırgın: Bir Ürkün Hikâyesi romanı, Tölgön Kasimbek'in *Kırılan Kılıç* ve *Gelgel* romanlarında başlayan tarihsel anlatının devamıdır. Romanda, 1916 yılında Rus İmparatorluğu'nun Kırgız halkına yönelik baskısı, Ürkün ve halkın kitlesel göçü ele alınır.

Kasimbek, tarihî belgelerden ve arşiv kayıtlarından yararlanarak dönemin olaylarını aktarır. Zorunlu göç, şiddet ve kıyımın insanlar üzerindeki sonuçları karakterlerin yaşadıkları üzerinden gösterilir. Ölüm, açlık, korku ve yurt kaybı, 1916 olaylarının insanî boyutunu ortaya koyar.

Roman, Urkun'un Kırgız toplumunda bıraktığı izlere de odaklanır. Hayatını kaybedenlerin hatırası ve hayatta kalanların yaşadıkları, bu tarihsel olayın sonraki kuşaklara aktarılmasında önemli bir yer tutar.

Arka Plan

Urkun'un arka planında, Rus İmparatorluğu'nun 19. yüzyılın sonlarından itibaren Orta Asya'da izlediği sömürgeci politikalar bulunur. Rus yönetiminin bölgeye hâkim olmasıyla birlikte Kırgızların geleneksel yaşam düzeni büyük ölçüde değişmeye başladı. Özellikle verimli toprakların Rus yerleşimcilere verilmesi, Kırgızların geçim kaynaklarını daralttı ve birçok aileyi daha yüksek ve verimsiz dağlık bölgelere çekilmeye zorladı. Vergilerin artırılması, zorunlu çalışma ve yerel yönetimin Rus görevlilerinin denetimine alınması halkın üzerindeki baskıyı daha da artırdı.

Bu durum yıllar içinde Kırgız toplumunda büyük bir huzursuzluk yarattı. 1916 yılında Rus yönetiminin Orta Asya halklarını savaş döneminde cephe gerisindeki ağır işlerde çalıştırma kararı bardağı taşıran son damla oldu. Daha önce bu tür yükümlülüklerden muaf tutulan halkın zorla çalıştırılmak istenmesi geniş çaplı bir direnişe yol açtı. Kısa sürede yayılan ayaklanma, Rus ordusu tarafından son derece sert yöntemlerle bastırıldı. Köyler yakıldı, insanlar öldürüldü, hayvanlara el konuldu ve halkın elindeki geçim kaynakları yok edildi.

Can güvenliğini yitiren binlerce Kırgız ailesi çareyi yurtlarını terk etmekte buldu. Aileler, yanlarına alabildikleri birkaç eşyayla birlikte Çin'e doğru yola çıktı. Bu kaçış sırasında yaşananlar Kırgız tarihine Urkun adıyla geçti. İnsanlar dağları aşarak sınırı geçmeye çalışırken açlık, soğuk, hastalık ve saldırılar nedeniyle çok sayıda kişi hayatını kaybetti. Yolculuk sırasında aileler parçalandı; pek çok insan yakınlarını geride

birakmak zorunda kaldı. Çin'e ulaşabilenler ise artık kendi topraklarından uzakta, belirsiz bir gelecekle karşı karşıyaydı.

Urkun'un yarattığı yıkım bununla da sınırlı kalmadı. Kırgız toplumu büyük bir nüfus kaybına uğradı; köyler boşaldı, aileler dağıldı ve yerleşim düzeni bozuldu. Daha sonra yurtlarına dönmeye çalışanlar, kendi evlerinin ve topraklarının başkalarının eline geçtiğini gördü. Çin'e sığınan Kırgızların bir bölümü ise orada kaldı ve sonraki kuşaklar da bu topraklarda yaşamaya devam etti. Bu nedenle Urkun'un izleri yalnızca Kırgızistan'da değil, Çin'de yaşayan Kırgız topluluklarının tarihinde de görülür.

Bütün bu acılara rağmen Urkun, Kırgız halkının yalnızca yaşadığı büyük bir felaket olarak hatırlanmaz. Hayatta kalanlar zamanla yeniden yaşam kurdu, toplumsal bağlarını korudu ve kültürel değerlerini sonraki kuşaklara aktardı. Bugün Urkun kurbanları anıtlar ve anma törenleriyle hatırlanmaktadır. Bu anmalar, geçmişte yaşananları gelecek kuşaklara aktarmanın yanı sıra, özgürlüğün ve kendi topraklarında yaşama hakkının değerini de hatırlatmaktadır.

KIŞILAR

Şabdan – Kırgız siyasi lideri

Cayloobay – Kırgız köylüsü

Taylak – Cayloobay'ın oğlu

Luba – Kuzmin'in kızı

Kuzmin – Rus yerleşimcisi

ÖZET

Kırgın: Bir Ürkün Hikâyesi romanında, Rus İmparatorluğu'nun Kırgız topraklarını ele geçirmesinin ardından halkın yaşadığı baskı, toprak kaybı ve büyük yıkım anlatılır. Romanın önemli kişilerinden Şabdan, Kırgızların topraklarını ve geleneksel yaşam biçimini korumaya çalışır. Toprakların Kırgızların elinden alınmaması ve dinî hayatlarına müdahale edilmemesi için Rus yönetimine başvurur, ancak yaptığı girişimler sonuçsuz kalır.

Rus yerleşimcilerin verimli vadilere yerleştirilmesiyle Kırgızların otlakları ve yaşam alanları giderek daralır. Göçebe topluluklar daha elverişsiz ve dağlık bölgelere çekilmek zorunda kalır. Ardından Rus yönetiminin Kırgızlardan savaş döneminde çalıştırılmak üzere insan gücü istemesi halk arasında büyük bir tepkiye yol açar. Özellikle yoksul ve sıradan ailelerin oğullarının çalıştırılmak üzere seçilmesi, toplumda zaten birikmiş olan huzursuzluğu daha da artırır.

Başlayan direniş Rus askerleri tarafından son derece sert bir biçimde bastırılır. Kırgız köylerine saldırılar düzenlenir, çok sayıda insan öldürülür; halkın hayvanlarına, gümüşlerine ve diğer değerli eşyalarına el konulur. Canlarını kurtarmak isteyen binlerce Kırgız yurtlarını terk ederek Sincan'a doğru kaçmaya başlar. Ancak Urkun sırasında kaçış yolu da büyük bir felakete dönüşür. Yüksek dağ geçitlerinde soğuk, açlık ve ağır yol koşulları nedeniyle yüzlerce insan hayatını kaybeder. Dağ geçitlerinde yalnızca insanların değil, yolculuk sırasında telef olan hayvanların da bedenleri kalır.

Romanın en çarpıcı bölümlerinden birinde Cayloobay, insanların buzla kaplı bir dağ geçidini aşabilmesi için kendini feda eder. Buzun üzerinde ilerleyebilmek için insan kanının kullanılması, insanların içinde bulunduğu çaresizliği ve yaşanan felaketin boyutunu gösteren sarsıcı bir sahne olarak anlatılır.

Hayatta kalanlar sonunda Sincan'daki Turfan'a ulaşır. Ancak Çin'e ulaşmak onlar için kurtuluş anlamına gelmez. Yurtlarını ve geçim kaynaklarını kaybeden Kırgızlar burada da açlık ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kalır. Bazı genç kızlar çok düşük bedeller karşılığında satılır, bazı insanlar ise köle durumuna düşer. Ağır yaşam koşulları ve açlık nedeniyle Çin'de de çok sayıda Kırgız hayatını kaybeder.

Bir süre sonra halkın bir bölümü kendi topraklarına geri döner. Ancak yaşanan kayıpların ve çekilen acıların izleri silinmez. Urkun sırasında yüksek dağ geçitlerinde hayatını kaybeden insanlar, yollarda kalan hayvanlar ve Çin'de açlık, yoksulluk ve ağır koşullar altında yaşamını yitiren Kırgızlar, bu trajedinin boyutunu gözler önüne serer. Urkun, Kırgız halkının kolektif hafızasında yer eden en büyük ve en acı tarihsel trajedilerden biri olarak günümüze kadar aktarılmıştır.

OLAYLAR

Rusların Bölgeye Yerleşmesi Çuy Vadisi'nde Şabdan ve Rus yerleşimci Kuzmin'in yolları kesişir. Bir gün, bugünkü Kırgızistan'ın geniş Çuy Vadisi'nde hava açık ve sakindir. Yemyeşil ova sessizliğini korurken iki üç Kırgız atlı birlikte ilerlemektedir. Birden atların huzursuzlandığını fark ederler. Sazlıkların arasından sarışın, yabancı insanlar çıkar. Yanlarında ailesiyle birlikte Kuzmin ve elinde tüfek bulunan genç bir çocuk vardır. İki taraf da birbirinden çekinir. Atlılar karşılarındaki insanların Rus yerleşimciler olduğunu anlar. Kimse konuşmaz; herhangi bir çatışma yaşanmadan yollarına devam ederler.

Cayloobay ile Kuzmin'in İlk Karşılaşması Bir süre sonra yörede yaşayan Kırgızlardan Cayloobay, sürüsüyle birlikte bölgeye gelir ve yakınlarda bir Rus ailesinin yerleştiğini görür. Bir barınak kurulmuş, içinden ince bir duman yükselmektedir. Başlangıçta temkinli davranan Cayloobay yine de aileye yaklaşır. Kuzmin'le işaretlerle anlaşmaya çalışır ve birbirlerinin adını öğrenirler. Aynı dili konuşmalar da aralarındaki gerginlik kısa sürede azalır. Ailenin yorgun ve bitkin olduğunu gören Cayloobay, onları kendi yurduna davet eder. Su ikram edilir, eller yıkanır ve sofraya yemek konur. Uzun süren yolculuk ve açlığın ardından Rus aile, kendilerine gösterilen misafirperverlik karşısında minnettarlık duyar. Böylece ilk karşılaşmadaki korku yerini komşuluğa bırakır.

Komşuluk İlişisinin Başlaması Yıllar geçtikçe Cayloobay ile Kuzmin arasında sakin ve karşılıklı saygıya dayanan bir ilişki gelişir. Cayloobay yayladan dönerken yeni kesilmiş bir koyun getirir; Kuzmin ise kendi bahçesinde yetiştirdiği patatesleri komşusuyla paylaşır. Çocukları da aynı Rus-Yerli okulunda eğitim görür. İki ailenin arasındaki komşuluk giderek güçlenir.

Bir gün Kuzmin, birlikte huzur içinde yaşamalarını güvence altına alan bir belge getirir. Belgede toprak üzerinde vardıkları anlaşma yer almaktadır. Cayloobay yazıyı okuyamaz; yine de Kuzmin'in açıklamasına güvenerek parmağını kâğıda basar. Böylece iki komşu arasındaki anlaşma resmî bir belgeye bağlanmış olur.

Toprak ve Hukuk Meselesi Bir gün vergi memuru çıkagelir. Cayloobay ne olduğunu anlamadan endişelenirken Kuzmin durumu açıklamaya çalışır. Toprağın yasal olarak Kuzmin'e ait olduğunu, Cayloobay'ın ise bu topraklarda yalnızca kiracı olarak bulunduğunu söyler. Bu sözler Cayloobay için büyük bir şaşkınlık yaratır. Çünkü bu topraklar eski Oğuzlardan beri Kırgızlara aitti ve Cayloobay'ın ataları da kuşaklar boyunca bu topraklarda yaşamıştı. Bu nedenle yurdunun artık başkasına ait olduğunu kabul edemez. Kuzmin onu sakinleştirmeye çalışır ve mevcut kuralları hatırlatır. Ancak Cayloobay'ın içindeki huzursuzluk giderek büyür. Atalarından kalan topraklarla Rus yönetiminin getirdiği yeni hukuk düzeni arasında sıkışıp kalmıştır. Vergi memurunun sert uyarıları zihninde yankılanırken Kuzmin'in sakin açıklamaları onu bir nebze olsun rahatlatır.

Cayloobay'ın Suçlanması Bir süre sonra bazı sığırların kaybolduğu haberi yayılır. Olayı araştırmak üzere köyün ileri gelenleri, tanıklar ve toplum içinde saygı gören kişiler bir araya getirilir. Bir tarafta hayvanların kendisine ait olduğunu ileri süren Kuzmin, diğer tarafta ise suçsuz olduğu hâlde kendisini savunmak zorunda kalan Cayloobay vardır. Cayloobay hayvanları çalmamıştır; ancak yine de suçlamaların hedefi hâline gelir. Biy, bölgenin lideri olarak kararını açıklar. Daha varlıklı kişiler bir som, diğer haneler ise elliser tıyın ödeyecektir. Bu tür durumlarda bölge yönetiminin belirlediği özel bir uygulama bulunmaktadır. Karara karşı çıkmak ise mümkün değildir. Sonunda iki ineğin değeri dört kat üzerinden hesaplanarak yüz som olarak belirlenir. Bu miktar hem kaybolan hayvanların değeri hem de topluluğun üstlendiği zarar olarak kabul edilir.

Baytik ve Dönemin Siyasi Olayları

Baytik ile Riskulbek Arasındaki Anlaşmazlık Baytik'in son günlerde huzuru kaçmıştır. Baytik'i en çok endişelendiren konu, Rus yerleşimcilerin bölgeye giderek çoğalmasındır. Topraklarını kısa süre içinde kaybetmekten korkar. Halkı açıkça bir araya getirmek yerine adamı Baza'yı gizlice Suusamır'a göndererek Riskulbek'le görüşmesini ister. Ancak Baza burada iyi karşılanmaz; hakarete uğrar, uzun süre bekletilir ve kötü muamele görür. Riskulbek'in alaycı sözlerini Baytik'e aktardığında, bu sözler onun gururunu derinden incitir. Baytik'in öfkesi giderek büyür ve çatışma artık kaçınılmaz hâle gelir.

Suusamır'a Yapılan Baskın Kısa süre sonra Riskulbek'in köyüne büyük bir süvari grubu gelir. Atlıların vadide görünmesi köylüler arasında korkuya yol açar. Atlılar köye girerek kapıları kırar, karşılarına çıkan insanları dağıtır. Yurtlar ateşe verilir ve kısa sürede gökyüzünü kara duman kaplar. Baytik halkını sakinleştirmeye çalışır ve insanların güvenli bir şekilde Çuy Vadisi'ne geçmesini sağlar. Yaşanan karmaşaya rağmen geleceği düşünür; halkın yeniden düzen kurabilmesi için toprak ve kışlakları dağıtır.

Yeni Yönetim Düzeni Bu dönemde Rus yönetiminin getirdiği yeni seçim sistemi, Kırgızların geleneksel yönetim anlayışını da değiştirmeye başlar. Artık üç yüz hanenin başındaki volost ile elli ile iki yüz elli hane arasındaki toplulukların başındaki ıstarçın halk tarafından seçilecektir. Daha önce ise manaplar, yani boyların başındaki soylu yöneticiler, geniş ve belirleyici yetkilere sahipti. Şabdan gibi ileri gelenler yeni düzeni anlamaya çalışırken Rus yönetiminin etkisi giderek güçlenir. Bazı boylar birliklerini korurken bazıları yerel yöneticilerini kaybeder. Böylece yönetim biçimiyle birlikte köylerdeki güç dengeleri de değişmeye başlar. Baytik ve Şabdan, bu değişikliklerin halkın yaşamına ve yerel yönetime etkisini yakından izler.

Baytik Batır'ın Suçlanması ve Tutuklanması Bir süre sonra Çuy Vadisi'nin lideri Baytik Batır, Rus İmparatorluğu'nun yerel idarî birimi olan uyezde çağrılır. Yanında tercümanı da vardır. Riskulbek'in köyünü yıkmak, altı bin kişiyi öldürmek ve üç yüz kişiyi başka yerlere yerleştirmekle suçlanır. Baytik bu suçlamaları kabul etmez. Bazı insanların ölmüş olabileceğini söyler, ancak altı bin kişinin öldürüldüğü iddiasının doğru olmadığını açıkça belirtir. Ona göre olayların bu noktaya gelmesinin nedeni, Suusamır'daki Riskulbek'in vadileri birleştirme planıyla alay etmesidir. Ancak Baytik'in açıklamaları dikkate alınmaz. Rus yönetiminin emriyle tutuklanır ve elleri bağlanarak götürülür.

Şabdan Batır'ın Toprak Anlaşmazlığı Çuy bölgesinin lideri Şabdan Batır, Rus İmparatorluğu'nun görevlileriyle toprak konusunda karşı karşıya gelir. Rus görevliler, resmî haritalarda gösterilenden daha fazla toprak talep etmektedir. Zaten topraklarının bir bölümünü vermek zorunda kalan halk, bu durumdan endişe duyar. Kazaklar geçici olarak hayvanlarını otatabilecekleri bir yer istediklerinde Şabdan buna izin verir. Ancak daha sonra bölgeye küçük bir Rus askerî karakolu kurulması, Kazakların topraklarının bir bölümünü kaybetmesine yol açar. Bu sırada Baytik, "toprakların birleştirilmesine karşı çıkan asi bir yerli" olarak suçlanır ve hapse atılır. Şabdan onun durumunu bizzat üstlenir. Serbest bırakılması için hazırlanan belgeye resmî mührünü basar ve Baytik'in özgürlüğüne kavuşmasını sağlar. Rus ordusunun üst düzey komutanı da Şabdan'ın Kırgızların Rus İmparatorluğu'na katılmasındaki önemli rolünü kabul eder.

Baytik'in Özgürlüğüne Kavuşması Ertesi gün Baytik, serbest bırakılmadan önce cezaevinin revirine götürülür. Burada sağlık görevlileri onu muayene eder, damarlarına iğne yapar ve tedavi amacıyla ilaç verir. Baytik'in canı acısa da tedaviye dayanır. İçinden, "Bu ilaç sanki ağrıyı gideriyor," diye geçirir. Cezaevinin kapısında akrabalarıyla birlikte Şabdan onu beklemektedir. Şabdan ve Sultan Bekeş onu teselli eder, sağlık ve esenlik dileyerek arabaya binmesine yardımcı olurlar. Baytik dikkatli adımlarla ilerler; özgürlüğüne kavuştuğu için büyük bir rahatlama duyar. Yol boyunca Kazaklar, akrabaları ve yöre halkı onu karşılamak için dışarı çıkar ve kendisine saygılarını gösterir.

Şabdan'ın Liderliği

Şabdan'ın Halkın Hakları İçin Girişimleri 6 Haziran 1905'te Şabdan, Ceti-Suu'da yaşayan Kırgız ve Kazaklar adına İmparatorluk Bakanlar Komitesi'ne bir dilekçe verir. Halkın dinî hayatı, eğitimi ve topraklarıyla ilgili meseleleri anlatır. 12 Aralık 1904 tarihli imparatorluk bildirgesinin halkta büyük bir umut yarattığını hatırlatır. Bu umudun boşa çıkmaması, halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve yönetimin adaletli davranması gerektiğini belirtir. Özellikle Ceti-Suu'daki Müslümanların durumunun göz önünde bulundurulmasını ve kanun karşısında herkesin eşit tutulmasını ister.

Dinî Yaşam ve Eğitim Şabdan, Türkistan ve Ceti-Suu'daki Müslüman Kırgızların kendi dinî ve günlük yaşamlarıyla ilgili konularda söz sahibi olmalarını ister. Rus yönetiminin yerel halkı ikinci planda tuttuğunu ve onların dinî ihtiyaçlarına gereken önemi vermediğini belirtir.

Müslümanların kendi aralarından seçeceği kişilerden oluşan ortak bir Din Kurulu kurulmasını önerir. Aile, evlilik ve miras gibi meselelerin bu kurul tarafından yürütülmesini ister. Dinî okulların ve camilerin yönetiminin Müslümanlara bırakılmasını, çocukların kendi dillerinde eğitim görmesini savunur. Dinî kurumların mallarının korunmasını ve Kırgızca, Tatarca ve diğer Müslüman dillerinde yayın yapılabilmesini de ister. Şabdan, Müslümanların topraklarının da güvence altına alınması gerektiğini savunur. Dinî ve kültürel yaşamın korunmasının, halkın kendi gelenekleri ve inançları doğrultusunda yaşayabilmesine bağlı olduğunu düşünür.

Toprak Kaybı Ceti-Suu'daki Kırgız ve Kazakların en büyük sıkıntılarından biri topraklarının ellerinden alınmasıdır. Rus yönetimi bölgedeki toprakları yeniden ölçüp haritalandırırken Kırgızların yüzyıllardır sürdürdüğü kullanım biçimlerini çoğu zaman hesaba katmaz. Verimli araziler yeni gelen Rus köylülerine verilir. Kırgızlar ise kendi topraklarından çıkarılarak dağlık, taşlık ve verimsiz yerlere sürülür. Böylece atalarından beri kullandıkları yaylak ve otlaklardan uzak kalırlar. Yeni yerleşimlerin adları da Rus yönetiminin tercihine göre değiştirilir. Böylece yalnızca toprak kaybedilmez; halkın yüzyıllardır sürdürdüğü yaşam biçimi ve yaşadığı topraklarla olan bağı da bozulur.

Bu durum karşısında Ceti-Suu'daki Müslüman halk, toprakların adil biçimde dağıtılmasını ve atalarından beri kullandıkları topraklar üzerindeki haklarının tanınmasını ister. Şabdan'ın girişimleri de bu mücadelenin önemli bir parçasıdır. Halk bir yandan topraklarını korumaya çalışırken diğer yandan dinini, geleneklerini ve kültürünü yaşatmanın yollarını arar.

Adalet ve Halkın Güveni Şabdan nereye gitse yaşlılar ve toplumda sözü geçen gençler onun çevresinde toplanırdı. Aralarındaki anlaşmazlıkları dinler, kimseyi kayırmadan çözmeye çalışırdı. 1900 yılında hac yolculuğuna çıkan Şabdan, 1904'te Kâbe'den döndüğünde büyük bir sevinçle karşılandı. Onun dönüşüyle birlikte yapılan dualar ve kutlamalar aylarca devam etti. Şabdan'ın çevresindeki gençlerden, Rusça bilen ve uzaktan akrabası olan Dur da onunla birlikte hareket etmeye başlar. Bir gün kale yakınında ateşin başında otururlarken Şabdan ona İslam'ın adalet ve eşitlik anlayışından söz eder. Mekke ve Osmanlı topraklarındaki yönetim biçimlerinden örnekler vererek, Hz. Muhammed'den beri korunan ilahî hukuk ve adalet anlayışının toplumun yönetiminde yol gösterici olabileceğini anlatır. Rus yönetiminin topraklar üzerindeki taleplerine karşı halkın dilekçeler ve yönetime saygılı başvurular yoluyla haklarını koruyabileceğini söyler. Dur da sabırlı ve inançlı bir şekilde hareket edilmesi hâlinde halkın haklarının ve adaletin korunabileceğini anlar.

Eğitim ve Din Konusundaki Tutumu Şabdan'ın çocukları üç gün boyunca hayvan kestirerek topluluğa et ve yiyecek dağıtır. Şabdan ise yarışmalarda dereceye girenlere kendi eliyle para ödülü verir, kalabalığa gümüş paralar dağıtır ve şenliklere katılarak herkesle birlikte eğlenir. Bu davranışları onun halktan kopuk olmadığını ve gösterişten uzak olduğunu ortaya koyar. Bir yıldan fazla bir süre önce, bölgenin liderleri ve zengin kişilerle yapılan bir görüşmede Kırgız çocuklarına Rusça öğretilmesi konusu gündeme getirilir. Çoğu buna karşı çıkmaz ve öneriyi kabul eder. Ancak Şabdan, Rusça dersleri camide verilecekse çocuklara İslam dininin de öğretilmesi gerektiğini şart koşar. Kendi çocuklarının hiçbiri Rusça eğitimi almaz; çocuklarından biri Andican'da ileri düzeyde dinî eğitim görür. Şabdan günlük yaşamda da insanlar arasındaki anlaşmazlıklara aracılık eder, hakkaniyeti gözetir ve verilen sözlerin yerine getirilmesini sağlar. Bu nedenle halkın güvenini kazanır; anlaşmazlıklarda başvuru, sözüne güvenilen ve insanların hakkını gözetken bir kişi olarak tanınır.

Toprakların Korunması İçin Mücadele Kurmancan Datka ile General Skobelev arasında yapılan resmî anlaşmada yerel halkın topraklarının korunacağı ve Rus yönetiminin bölgedeki halkın ihtiyaçlarıyla ilgileneceği belirtilir. Ancak uygulamada askerî yöneticiler bölgeyi kendi aralarında paylaşıırken yerel halkı sanki geçici olarak orada bulunan insanlar gibi görmeye başlar. Şabdan'ın verdiği dilekçenin amacı, Kırgız ve Kazak topluluklarının kullandıkları toprakların güvence altına alınmasını sağlamaktır. Halk arasında "Şabi Cantayev" adıyla saygı gören Şabdan'ın başvurusu ise sömürge yönetimi tarafından dikkate alınmaz veya çeşitli engellerle karşılaşır. Kırgızlar tarih boyunca göçebe bir yaşam sürmüş olsalar da hangi topluluğun hangi yaylak ve kışlakları kullandığı bellidir. Buna rağmen Rus yönetimi onları çoğu zaman yalnızca gelip geçen göçebeler olarak değerlendirir. Şabdan ise bu toprakların ve köylerin Kırgız ve Kazak halkının hakkı olduğunu resmî olarak tanınması ve kalıcı biçimde güvence altına alınması için mücadele eder.

Çong-Kemin’de Toprak Meselesi Şabdan hasta yatağında yatarken atlıların geldiğini haber alır ve hemen yerinden doğrulur. Mokuş yanına gelerek “akrabalarının” bölgeye ulaştığını söyler. Bunun üzerine Şabdan’ın oğlu, elinde kamçıyla onları karşılamaya gönderilir. Gelen atlılar arasında Pişpek bölge yöneticisinin Rus yardımcısı da vardır. Topraklara girmek istediklerini bildirirler. Mokuş ise bu topraklarla ilgili olarak İmparator’a başvurduklarını hatırlatır ve izin çıkmadan bölgeye girmemeleri gerektiğini söyler. Ortam bir süre gerginliğini korusa da atlılar sonunda geri çekilir. Şabdan’ın bölgedeki otoritesini kabul etmek zorunda kalırlar. Olayı yöre halkı da yakından izler. Bir süre sonra bölgede Rus yerleşimciler için ayrı bir yerleşim alanı oluşturulur. Toprakların asıl sahipleri ise bölgeden ayrılmak zorunda kalır ve arazi bir süre boş kalır.

Taşkent’ten Gelen Haber Bir gün Mokuş’un oğlu Mokuş, Taşkent’ten yeni bir valinin geldiğini ve Kotmaldı’da büyük bir toplantı yapılacağını haber verir. Şabdan bu haberi dikkatle dinler ve duydukları karşısında şaşırır. Daha sonra Dur aracılığıyla General Samsonov ile görüşür. General onu saygıyla karşılar. Dur, Şabdan’ın cömertliğinden ve elindekini halkla paylaşmaktan çekinmediğinden söz eder. Şabdan da halkının yaşadığı sıkıntıları, geçmişte besledikleri umutları ve topraklarını ve diğer haklarını korumak için yaptıkları başvuruları anlatır. General onu dikkatle dinler. Şabdan’ın anlattıkları açık ve anlaşılırdır. Ertesi gün yapılacak toplantının hazırlıkları böylece tamamlanır.

Mokuş’a Yöneltilen Suçlama Ertesi sabah atların çıkardığı sesler Şaake’nin kapısına dört yabancıyı geldiğini haber verir. Yorgun ama temkinli olan Şaake onları karşılar. Grubun başındaki Musahan, Şabdan’ı görmek istediğini söyler ve oğlu Mokuş’u bir adamı öldürmekle suçlar. Evde bir anda gerginlik yaşanır. Şabdan ise durumun ciddiyetinin farkında olarak onları sakin bir şekilde karşılar. Samidin, Mokuş’un o sırada yanlarından ayrılmadığını ve olayla başka hiç kimsenin ilgisinin bulunmadığını açıklar. Şabdan, gerçekten bir suç işlenmişse Rus kanunlarının suçluyu cezalandıracağını düşünür. Ancak ona göre bu suçlamanın ardında başka bir neden vardır. Toprak anlaşmazlıkları yüzünden ailesini korkutmak ve baskı altına almak için böyle bir suçlama ortaya atılmış olabileceğinden şüphelenir.

Mokuş’un Suçsuzluğunun Anlaşılması Şabdan kısa süre sonra oğlu Mokuş’un cinayetle suçlandığını öğrenir. Ancak olayın, sarhoş bir Tatar gencinin ölümüyle ilgili olduğu ve Mokuş’la bağlantısının bulunmadığı anlaşılır. Buna rağmen Mokuş, silahlı askerlerin gözetiminde zorla Vernıy’a götürülür. Suçlamayı, daha önce Şabdan’dan otlak isteyen Alpisbay’ın oğlu Musahan yapmıştır. Ancak Musahan bu olay nedeniyle halkı açıkça kıskırtmaz. Tanıklar, olay sırasında Mokuş’un orada bulunmadığını doğrular. Samidin de Mokuş’un suçsuzluğunu kanıtlayan yeminli ifadeleri toplar. Uyezd yöneticisi delilleri inceledikten sonra Mokuş’un suçsuz olduğunu kabul eder. Bunun ardından Mokuş’un kardeşi Samidin Şabdanov belediye'deki görevinden alınır ve yerine Musahan Alpisbayev getirilir.

Şabdan’ın Son Günleri İlkbaharın gelişiyle toprak çözülmeye başlarken Şabdan iyice güçten düşer ve artık yataktan kalkamaz. Şaake ona büyük bir özenle bakar. Farklı boylardan yaşlılar, saygın kişiler ve bölgenin ileri gelenleri onu son kez görmek için ziyaretine gelir ve saygıyla selamlar. Şabdan, gücü tükenmiş olsa da gelenlere sakin ve alçakgönüllü bir şekilde karşılık verir. Hayatı boyunca kimseye kötülük etmediğini, onurlu bir yaşam sürdürdüğünü ve inancına bağlı bir Müslüman olarak yaşadığını söyler. Şaake ve yakınları son günlerinde onu yalnız bırakmaz, rahat etmesi için ellerinden geleni yaparlar. 1912 yılının bir sabahı ezan sesi yükselirken Şabdan’ın oğlu yanında ezan okur. Bu an, onun inancının ve manevi mirasının gelecek kuşağa aktarılışını simgeler. Şabdan huzur içinde, hayatıyla barışık bir şekilde 4 Nisan’da vefat eder. Ardında dürüstlüğü, cesareti ve inancıyla hatırlanan bir hayat bırakır.

Şabdan’ın Cenazesi Şabdan’ın kardeşi Tölö Acı cenazeyi teslim alırken ölüm haberi uyezd yönetimine de ulaşır. Köylüler bir araya gelerek ağlar ve Şabdan’a son görevlerini yerine getirir. Mokuş ve Samidin cenazeye eşlik eder. Cenaze törenini kimin yöneteceği konusunda kısa süreli bir karışıklık yaşansa da Şabdan’ın oğlu Samidin gerekli İslami usullerin yerine getirilmesini sağlar. Ailesi, akrabaları ve komşuları cenazeye katılarak dua eder. Şabdan’ı tanımayan insanlar bile ona saygı göstermek için gelir. 8 Nisan 1912’de cenaze töreni tamamlanır. Taşkent’ten gönderilen telgrafla Şabdan’ın ailesine başsağlığı dilenir ve ailenin hem yerel yönetime hem de Rus yönetimine bağlılığına dikkat çekilir.

Şabdan’dan Sonra Ailenin Sorumluluğu Cenazeden sonra Şaake, Mokuş ve Samidin’i yanına çağırır. Ailenin başında artık Şabdan’ın bulunmadığını hatırlatarak evin düzenini onların sağlamasını ve aileye ait

malları korumasını ister. Çevre bölgelerden boyların yaşlıları ve akrabalar da eve gelerek aileye destek olur, dua eder ve nasihatlerde bulunur. Ailenin önündeki en önemli işlerden biri Şabdan'ın ardından verilecek aşı düzenlemektir. Bunun için daha geniş Kırgız topluluğunun davet edilmesi ve Şabdan'ın hatırasının yaşatılması planlanır. Mokuş ve Samidin aile işlerini yürütmek, adaleti gözetmek ve ailenin onurunu korumakla sorumlu tutulur. Böylece hem evin hem de boyun düzeninin bozulmaması amaçlanır.

Geçmişten Bir Hatıra Şaake geçmiş günleri hatırlar. Bir gün evlerine sürgünden dönmüş, üzerleri yırtık ve açlıktan bitkin birkaç adam gelir. Şabdan onları sıcak bir şekilde karşılar ve başta Alymbek Datka'nın oğlu Maamıtbek olmak üzere gelenleri tanıtır. Maamıtbek, Hokand Hanlığı döneminde Güney Kırgızistan'da hüküm süren Alimbek Datka'nın oğludur. Şaake sürgünden dönenleri saygıyla ağırlar; onlara kırmızı ikram eder ve özenle hazırlanmış yemekler sunar. Ertesi gün Kırgız kıyafetlerini giyen konuklar, edilen duaların ardından yola çıkar. Toğuz-Toro Geçidi'ni aşarak Alay'a ulaşan Maamıtbek, Kurmancan Datka'ya döndüklerini haber verir. Kurmancan Datka da onların sağ salim dönüşünden duyduğu memnuniyeti dile getirir. Kuzey ve Güney Kırgızlarının tek bir halk olduğunu gösteren bu buluşmada at hediye edilmesi de birlik ve dayanışmanın simgesi olur. Yıllar sonra Maamıtbek, Şabdan'ın anısına düzenlenen büyük aşı başkanlık etmesi için davet edilir.

Şabdan'ın Anısına Düzenlenen Anma Töreni Ekim ayında Maamıtbek, yedi atlıyla birlikte Şabdan'ın çadırına gelir. Ardından binlerce çadır kurulur ve bölgenin dört bir yanından insanlar törene katılmak için gelir. Her şeyin düzen içinde yürütülmesi ve güvenliğin sağlanması için sıkı önlemler alınır. Son toplantıda Maamıtbek yapılacaklarla ilgili kararları açıkça ortaya koyar. Gerektiği kadar hayvan kesilecek, Kırgız ya da Rus ayrımı yapılmadan bütün konuklara eşit davranılacaktır. Kim olursa olsun kavga çıkaranlar cezalandırılacak, yarışlarda kurallara uyulacak ve ödüller adil biçimde dağıtılacaktır. Yarışların nasıl yapılacağını ve ödüllerin nasıl verileceğini belirler, görevlilerden her şeyi dikkatle ve hakkaniyetle yürütmelerini ister. Maamıtbek'in kararlı konuşması karşısında görevliler sessiz kalır ve söylediklerini kabul eder. Ayrılırken kendi aralarında şaşkınlıkla konuşurlar. Bir zamanlar "yarı vahşi" olarak gördükleri bir adamın bu kadar ölçülü ve doğru kararlar vermesine hayret ederler.

At Yarışları ve Çatışma Şabdan'ın anısına düzenlenen törende büyük at yarışları yapılır. On binlerce kişinin izlediği yarışlarda Kırgız atları bütün önemli yarışlarda birinci gelir. İngiliz ve melez atlar geride kalır. Taşkent ve Semerkant'tan getirilen ünlü yarış atlarının bile dereceye girememesi Rus görevlileri ve izleyicileri şaşırtır. Tören sırasında yapılan mızrak çatışmasında iki kişi birbirini öldürür. Ruslar bu olayı sert bir şekilde kınarken Kırgızlar bu karşılaşmayı cesaret ve onur çerçevesinde değerlendirir. Akşam Maamıtbek, Şaake'nin yanına gider. Ayrılırken Şaake, Şabdan'ın kendi kürk kalpağını ona verir. Bu hediye, Şabdan'ın hatırasına duyulan saygının yanı sıra Kırgızlar arasındaki birlik ve dayanışmanın da bir simgesi olur.

1916'da Zorunlu Çalışma Emri

Halkın Tepkisi 15 Temmuz 1916'da Rus İmparatorluğu, Türkistan'daki Rus olmayan halkın askerî işlerde çalıştırılmasına karar verir. Bu insanlar cephede savaşmayacak, ordunun gerisinde yol, köprü ve benzeri işlerde çalışacaktır. Her aileden yalnızca çalışabilecek durumdaki bir erkeğin alınması öngörülür. Kararda savaşın yakında sona ereceği de belirtilir. Ancak bu karar halk arasında büyük bir öfke ve aşağılanmışlık duygusu yaratır. Askerlik yapmak onurlu bir görev olarak görülürken el emeğiyle çalıştırılmak küçük düşürücü bulunur. İnsanlar neden asker olarak görülmediklerini ve neden cephede savaşmalarına izin verilmediğini sorgulamaya başlar. Özellikle daha önce de çeşitli işlerde çalıştırılmış ve "huzursuz" olarak damgalanmış Kırgız bölgelerinde kaygı giderek yayılır.

Gippius'un Gerginliği Yatıştırma Çabası General Gippius, durumun bir isyana dönüşmesinden korkar ve güç kullanmak yerine halkı ikna etmeye çalışır. Şehir ve ilçeleri dolaşarak yerel yöneticileri, aksakalları ve toplumun önde gelenlerini toplantılarda bir araya getirir. Emri, imparatorluğa karşı yerine getirilmesi gereken bir görev olarak açıklar ve halktan bağlılık ve iş birliği göstermesini ister. Oştaki toplantılar başlangıçta sakin geçer. Yerel yöneticiler gerekli işçileri sağlayacaklarını söyler. Kısa süre içinde çok sayıda erkeğin düzenli gruplar hâlinde toplanması Gippius'a durumun kontrol altında olduğu izlenimini verir. Ancak halkın içindeki huzursuzluk devam etmektedir. Bu sessizlik, Tanabay adlı bir Kırgızın toplantıda açıkça soru sormasıyla bozulur. Tanabay, yöneticilerin kendi çocuklarını da çalışmaya gönderip göndermeyeceklerini sorar. Bu soru, halkın içinde biriken öfkeyi açığa çıkarır.

İtirazların Büyümesi Tanabay'ın sorusu üzerine toplantıda büyük bir tepki oluşur. Halk, yöneticilerin kendi çocuklarını korurken yoksul ailelerin çocuklarını göndermek istediğini söyleyerek onları suçlar. Gippius da bu itirazın haklı olduğunu kabul eder ve yöneticilerden kendi oğullarını da göndermelerini ister. Genç Arstanalı gönüllü olarak öne çıkar ve grubun başına geçer. Ancak birçok kişi hâlâ gitmek istemez. Halktan biri olan Acımat, Gippius'tan bir hafta süre ister ve acele edilmesi hâlinde Cizzak'ta yaşananlara benzer bir kan dökülmesinden endişe ettiğini söyler. Gippius bu isteği kabul eder. Sonunda gerekli sayıda erkek toplanarak gönderilir. Gippius kan dökülmesini önlemeye çalışmış olsa da üst makamlar onun tutumunu fazla yumuşak bulur. Görevden alınarak yerine daha sert bir komutan getirilir. Bundan sonra Rus yönetimi Türkistan'ın yerli halkına daha fazla kuşkuyla yaklaşır ve onları güvenilmez bir topluluk olarak görmeye başlar.

Gizli Toplantılar ve Hazırlıklar 1916 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Pişpek ve Vernıy bölgelerinin saygın Kırgızları, Dunganlarla gizlice görüşür. Bu görüşmelerde, erkekleri zorunlu çalışmaya göndermemek ve bunun yerine halkı bir araya getirerek silahlı bir güç oluşturmak konusunda anlaşılır. Herkes kendi hazırlığını yapacak, silahlarını önceden temin edecek ve aldıkları kararın arkasında olduklarını göstermek için kan üzerine yemin edecektir. Pişpek'ten ve Çin'den silah getirileceği konuşulur. Hazırlıklar tamamlanıncaya kadar her şeyin gizli tutulması kararlaştırılır. Planın açığa çıkmaması için kimsenin gelişmeler hakkında dışarıya bilgi vermemesi istenir.

Birlik ve Gizlilik Yemini Toplantılara Kırgız ve Kazak aksakalları ile toplumda saygı gören kişiler katılır. Her biri gerektiğinde kendi halkını savunmaya hazır olduğunu belirtir. Hazırlıkları gizli tutmak ve verilen talimatlara uymak için kan üzerine yemin ederler. Folbaum bu toplantılar ve hazırlıklar hakkında bilgi alır, ancak hemen müdahale etmez. Grupları yakından izletir; kimlerin toplantılara katıldığını, kimlerin öne çıktığını ve ne gibi hazırlıklar yapıldığını takip eder. Güvendiği muhbirlerden de düzenli olarak bilgi alır.

Köylü Milisinin Kurulması Ceti-Suu bölgesindeki Kırgız köylüleri başlangıçta volost yönetiminin dışında tutulur ve kendi köylerinin aksakalları tarafından yönetilmeye devam eder. Kendilerini korumak için her köy, elindeki at ve silahların durumuna göre silahlı gruplar oluşturmaya başlar. Folbaum'un emriyle Belovodsk, Novo-Troitsk ve Antonovka köylerindeki bu gruplar bir araya getirilerek Köylü Milisi adı verilen bir birlik oluşturulur. Birliğin başına Pişpek bölgesinden görevli Gribanovski getirilir. Milis hemen 19-40 yaş arasındaki erkekleri kaydetmeye başlar. Kayıtlara kişilerin soyu, baba adı ve hanelerindeki hayvanların sayısı geçirilir. Böylece bölgedeki insan ve hayvan kaynaklarının belirlenmesi, düzenin korunması ve olası bir askerî tehlikeye karşı hazırlıklı olunması amaçlanır.

Kayıt İşlerinin Yürütülmesi Bu süreçte aksakallar ve tercümanlar önemli bir görev üstlenir. Rus görevlileriyle köylüler arasındaki iletişimi sağlar, insanların yerlerine oturmasına yardımcı olur ve kayıt işlemlerinin düzenli biçimde ilerlemesini gözetirler. Tercümanlar görevlilerin söylediklerini halka aktarır, kuralları açıklar ve daha önce alışık olmadıkları işlemlerde köylülere yol gösterir. Aksakallar da insanların kurallara uymasını sağlar. Gerektiğinde sert tavırları ve çeşitli işaretlerle kalabalığı kontrol altında tutarlar. Ortaya çıkan küçük anlaşmazlıklar veya tereddütler hemen fark edilerek giderilir. Böylece Rus görevlilerinin koyduğu kurallar, Kırgız toplumundaki geleneksel düzenle birlikte yürütülür ve milise alınacak erkeklerin kaydı düzenli biçimde tamamlanır.

Kayıt Sırasında Gerilimin Artması Kayıt işlemleri köylerde hem merak hem de kaygı yaratır. Aileler, aksakallar ve hatta çocuklar olup biteni yakından izler. İsimler tek tek okunurken sıradan köylüler, varlıklı toprak sahipleri ve yerel yöneticilerin oğulları arasında ayırım gözetilir. Bazıları bu uygulamaya itiraz ederken bazıları sessizce kurallara uyar. Milise katılmanın kendilerine koruma sağlayacağını ve aynı zamanda bir onur meselesi olduğunu düşünenler de vardır. Zaman zaman çıkan anlaşmazlıklara ve düzeni sağlamak için silah kullanılmasına rağmen kayıt işlemleri sürdürülür. Sonunda kayıt kapsamına giren bütün erkekler belirlenir ve milisin mevcudu ortaya çıkar. Köylüler bu süreçte bir yandan baskının yarattığı korkuyu, diğer yandan milise katılmanın verdiği gururu yaşar. Kayıtların tamamlanmasıyla birlikte bölgenin savunması ve yerel düzeni açısından yeni bir dönem başlar.

Köylerdeki Korku ve Kaos

Köyün Baskına Uğraması Sabahın erken saatlerinde köyde derin bir sessizlik hâkimdir. Erkeklerden hiçbirisi ortalıkta görünmez; hayvanlarla ilgilenen, onları bağlayan kimse de yoktur. Köpeklerin havlaması bile duyulmaz. Yaşlılar evlerinin kapılarından dışarı bakarken ilk atlılar görünür. İçlerinden biri, atlıların neden her taraftan geldiğini merak eder. Bir anda silah sesi duyulur ve bir adam yere düşer. Köpekler korkuyla uluyarak kaçır. Atlılar köyün çevresini sarar, yurtların önüne gelir ve yüksek sesle emirler vermeye başlar. Elinde kılıç bulunan gençlerden biri korkuyla öne çıkar, ancak ne yapacağını bilemez. Baskıncılar evleri aramaya ve ellerine geçen her şeyi götürmeye başlar. Gümüş eşyalar, kürkler, işlemeli giysiler ve evdeki diğer değerli şeyler toplanır. Hayvanlar da sürölüp götürölür. Köylüler korku içinde olup biteni izlemekten başka bir şey yapamaz. Daha önce köyden götürölen erkeklerin akıbetinden ise hâlâ haber yoktur.

Evlerin Yağmalanması Baskıncılar evlerin kapılarını kırar, yatakları dağıtır ve içeride ne varsa ararlar. Gümüş takılar, kürkler, işlemeli giysiler ve ev eşyalarının yanı sıra demir aletler, tahıl ve mutfakta kullanılan kap kacak da alınır veya kırılır. Köylüler kapılarının önünde sinmiş hâlde olup biteni çaresizce izler. Yaşlılardan biri baskıncıların arasındaki Semen'e seslenerek kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Semen ise ona boş boş bakmakla yetinir. Ne insanların yalvarmaları ne de duaları baskını durdurur. Bir zamanlar insan ve hayvan sesleriyle canlı olan köy kısa sürede ıssızlaşır. Evler dağıtılmış, hayvanlar götürölmüş, köyde kalanlar ise korku içinde ne yapacağını bilemez hâle gelmiştir. Daha önce köyden uzaklaştırılan erkeklerin nerede olduğu da hâlâ bilinmemektedir.

Köylülerin Zorla Götürölmesi Baskıncılar daha sonra köyde kalan insanları toplar. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve gençler bir araya getirilerek zorla yola çıkarılır. Atlılar bağırarak ve kırbaç kullanarak herkesi ilerlemeye zorlar.

En güçlü ve hızlı gençler bile kaçmayı başaramaz. Yaşlı Yraman da kafiye katılmak zorunda kalır. Çocuklarını sırtlarında taşıyanlar güçlükle ilerler. Tegizbay ise yalınayak ve bitkin hâlde yürürken kafilenin gerisinde kalmamaya çalışır. Tepelere ulaştıklarında köylüler aşağıya bakar ve silahlı atlıların düzenli saflar hâlinde ilerlediğini görür. Kadınlar ve çocuklar da bu silahlı adamların arasında götürölmektedir. Başka topluluklardan insanların da aynı şekilde toplanıp götüröldüğünü gören köylüler, yaşanan felaketin yalnızca kendi köyleriyle sınırlı olmadığını anlar.

Kafiye uzaklaştıkça köy geride kalır. Bir zamanlar insanların ve hayvanların yaşadığı köy artık boş ve sessizdir. Evler yağmalanmış, hayvanlar götürölmüş, köylüler ise nereye götüröldüklerini bilmeden kafiyeyle birlikte uzaklaşmıştır.

Tutuklamalar ve Baskı

Hapishaneye Götürölenler Zorunlu çalışmaya gitmeyi reddeden ve isim listesinin okunmasına karşı çıkanlar gizlice "ısyancı" diye damgalanır. 145 Kırgız yakalanarak Belovodsk hapishanesine götürölür. Hücreler kısa sürede dolar. İnsanlar birbirine sıkışmış hâlde, sıcak ve yorgunluğun içinde nefes almakta zorlanır. Bu ortamda aksakallara duyulan saygı ve eski gelenekler de giderek zayıflar. Herkes tedirgindir. Korku ve gerginliğe rağmen bazıları sakinliğini korumaya çalışır. Tutuklular, atalarının en zor zamanlarda güçlü kalmak, inancını korumak ve her şeye rağmen ayakta durmak üzerine söylediklerini hatırlar.

Hapishanedeki Günler Gardiyanlar tutuklulara karşı acımasız davranır. İnsanlar dövölür, aşağılanır ve zorla itaat ettirilir. Bazıları dikkatli davranıp fırsat kollayarak kendini korumaya çalışırken bazıları korku içinde çaresiz kalır. Güvenilen birkaç yaşlı da diğerlerine yol göstermeye ve onları korumaya çalışır. Bir süre sonra bazı tutuklular gözetim altında çarşıya çıkmalarına izin verilerek serbest bırakılır. İnsanlar yaşadıkları ağır günlerin ardından kendilerine gelmeye çalışır. Korku ile rahatlama iç içe yaşanır. Çektikleri acılara ve dökölen kana rağmen umutlarını korur, gördükleri kötü muameleye rağmen hayatta kalmaya çalışır.

Hapishaneden Kaçış Bir anda bir bağırış duyulur: "Kaçmışlar! Halk kaçmış!" O sırada öölüleri inceleyen doktor gözlerini kısarak çevreye bakar, ancak kaçanlardan hiçbirini göremez. Gardiyanlar, tutukluların hapishanenin kapılarını kırarak kaçtığını söyleyince ortalık karışır. Gribanovski, tutuklularla anlaşarak meseleyi barışçıl yollarla çözmeye çalıştıklarını, ancak onların şiddete başvurarak hazine binasını tahrip ettiğini anlatır. Doktor karşısındaki manzara karşısında şaşkına döner ve ne diyeceğini bilemez. Silahlı köylüler durumu kontrol altına almaya çalışırken diğerleri de avluda gruplar hâlinde toplanır. Herkes kaçışın nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalışırken ortalık korku, öfke ve şaşkınlık içinde kalır.

Çatışmanın Ardından Kaçan tutukluların karşısına silahlı askerler çıkar. Kısa sürede çatışma başlar. Bağırışlar, darbeler ve silah sesleri birbirine karışır; çığlıklar yükselir, kan dökülür. Kendilerini savunan köylüler ve gençler bazı askerleri etkisiz hâle getirir. Askerlerden biri silahını kaybedince karşı koymaya çalışır, ancak başarılı olamaz.

Çatışma sırasında çok sayıda insan yaralanır veya hayatını kaybeder. Genç askerler ve siviller de olaylarda can verir. Avluda büyük bir kargaşa yaşanırken çevredeki insanlar korku içinde olup biteni izlemek zorunda kalır. Sonunda 500'den fazla Kırgız yakalanır veya öldürülür. Hayatta kalan az sayıdaki kişi ise yaşadıkları olayın etkisiyle büyük bir sarsıntı geçirir.

Tutukluların Yeniden Toplanması 12 Ağustos'ta, kısa süre önce serbest bırakılan tutuklulara eşlik etmek üzere dağın eteğinde çok sayıda atlı toplanır. Gribanovski'nin yönettiği muhafızlar her taraftan çevrelerini sarar. Tutukluların çoğu sıradan köylülerdir; bu nedenle kaçmaya kalkışmazlar. Tutukluların her biri attan indirilir ve atlarından uzaklaştırılır. Ardından silahlı adamların arasında tutulurlar. Pişpek'e ulaşıldığında kafiye 138 kişi vardır. Tutuklular sıkı gözetim altında yürütülür; kaçmaya kalkışanların askerler tarafından cezalandırılacağı açıktır. Korku içinde ilerleyenlerin bazıları ise bütün bu baskıya rağmen içlerinde sessizce bir umut taşır.

Yolda Tutuklular yol boyunca durmadan ilerletilir. Muhafızlar bağırır, kırbaç kullanır ve yürümekte zorlananları devam etmeye zorlar. Bitkin ve aşağılanmış durumdaki köylüler sessizce yürür; acılarını ve öfkelerini belli etmemeye çalışırlar. Bazıları yolda ölümlerin veya yaralıların bedenlerine takılıp sendeleyerek ilerler. Bazıları da yanındaki daha genç kişileri korumaya çalışır. Arada duyulan silah sesleri gerginliği daha da artırır. Yol uzadıkça insanların karşı koyma düşüncesi bile gücünü yitirir. Nereye götürüldüklerini ve başlarına ne geleceğini bilmeyen tutuklular, hem fiziksel hem de ruhsal olarak ayakta kalmaya çalışır. Korku, şaşkınlık ve üzüntü kafilenin üzerine çöker. Buna rağmen bazıları, kendilerine adil davranılacağı veya merhamet gösterileceği umudunu tamamen kaybetmez.

Pişpek'e Varanlar Uzun süren ve ağır koşullarda geçen yürüyüşün ardından, 138 kişiden yalnızca 35'i sabah saat 10.00'a kadar Pişpek'e varabilir. Kafiye yol boyunca yorgunluk, yaralanmalar ve sürekli baskı altında ilerler. Muhafızlar tutukluların her adımını kontrol eder; en küçük bir aksaklıkta müdahale eder, onları durmadan yürümeye zorlar.

Yol boyunca tutuklular acılara ve ölümlere tanık olur. Bazıları birbirine destek olmaya, yanındakini korumaya çalışır. Bazıları ise yaşananlar karşısında umutsuzluğa kapılır. Aralarında direnmeye veya kendisini ve başkasını korumaya çalışanlar olsa da çoğu, bir sonraki adımı atabilmek için gücünü toplamaya çalışır. Pişpek'e ulaşanların sayısı büyük ölçüde azalmıştır. Uzun yürüyüş yalnızca insan kaybına yol açmamış, geride kalanların da üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Hayatta kalanlar fiziksel olarak yolun sonuna ulaşmış olsa da yaşadıkları korku ve acı hafızalarından silinmez.

Meydandaki Tören İlçe merkezindeki büyük meydanda görevliler, Rus soyluları ve bölgenin ileri gelenleri toplanmıştır. Davulların aynı anda çalınmasıyla kalabalıkta hareketlilik başlar. Bir süre sonra Albay Rym-sheviç, yardımcısı Gribanovski ile birlikte balkonun önüne çıkar. Kalabalıktan "Yaşla!" sesleri yükselir. Sade askerî kıyafetiyle halka seslenen Rym-sheviç, son günlerde yerel eşkıyalarla yaşanan çatışmalardan söz eder ve yönetime bağlı kalan güçleri över. Ardından isyancılara karşı uyarıda bulunur ve imparatorluğun gücünü vurgular. Meydanda hem merak hem de tedirginlik vardır. Her şey önceden belirlenmiş bir düzen içinde ilerlerken askerî disiplin ve törenin görkemi, yönetimin gücünü kalabalığın gözleri önüne serer.

Tutukluların Meydana Getirilmesi Bir grup tutuklu meydana çıkarılır. Bitkin ve elleri bağlı olan bu insanların iki yanında balta, kılıç ve çeşitli silahlar taşıyan askerler yürür. Davullar ve borular yeniden çalınır. Kalabalık ise olan biteni sessizce izler. İnsanlar kendi aralarında fısıldaşarak tutukluların gerçekten suçlu olup olmadığını konuşur. Kafiye genç Tegizbay da vardır. O hiçbir suça karışmadığı hâlde toplu tutuklamanın içine sürüklenmiştir. Askerler tutukluların her hareketini denetler; bazılarını yere çöktürür, bazılarını ise yürümeye zorlar. Meydandakiler ne olacağını bilmeden bekler. Tutukluların bağlanmış hâlde askerlerin arasında geçirilmesi, yönetimin gücünü göstermeye yönelik bir sahneye dönüşür. Meydanda korku, şaşkınlık ve hayranlık duyguları birbirine karışır.

Meydandaki Kanlı Olaylar Meydandaki tören kısa sürede korkunç bir görüntüye dönüşür. Tutukluların dövülmesiyle birlikte meydanda kan dökülmeye başlar. Davullar çalarken askerler cezaları uygular ve güçlerini kalabalığın önünde gösterir. Kimi tutuklular yere yığılır, kimileri yaralanır. Tegizbay ise yaşananların arasında kalmasına rağmen kurtulmayı başarır; bunda hem tesadüf hem de çevresindekilerin onu fark edip gözetmesi etkili olur. Cezaları uygulayanlar son derece acımasızdır. Tutukluların kendilerini savunmasına ya da itiraz etmesine izin verilmez. Belovodsk'ta 517, Pişpek'te ise 118 kişi öldürülür. Cesetler geceleyin arabalara yüklenir ve nehir kıyısında, su kuşlarının bulunduğu ıssız bir yerde gözlerden uzak biçimde toprağa verilir.

Halkın Üzerindeki Korku Eskilerin bir sözü vardır: Ata yumuşak davranırsanız sakinleşir, sert davranırsanız ürker. Bölgedeki halk da Rus İmparatorluğu'nun gücünü yaşayarak öğrenir. Yönetim, üzerinde hak iddia ettiği topraklarda kendi düzenini zorla kabul ettirmeye çalışır. İmparatorluk bildirileri ve propaganda halka, "Bu toprağı size İmparator veriyor!" denir. Böylece toprak üzerindeki hâkimiyet, halkın gözünde aynı zamanda korku ve itaati beraberinde getirir. Herkesin tepkisi aynı değildir. Bazıları karşı koymaya hazırlanırken bazıları boyun eğmek zorunda kalır. Tokmok çevresinin 10.000 silahlı Kırgız tarafından kuşatıldığı yolundaki haberler ise gerçeğı abartır; bölgede aslında yalnızca birkaç asker bulunmaktadır. Rymshевич gibi imparatorluk görevlileri, otoritelerini korurken bölgedeki halkın itaatini de sağlamaya çalışır.

Dağ Yolunda Yaşananlar Dağ yolunda ilerleyen tek bir araba ağır bir yük taşır. İçinde tüfeklerin yanı sıra bir tabut da vardır. Arabayı genç bir asker götürmektedir. Yol boyunca karşısına çıkan insanları ve çevredeki hareketliliğı dikkatle izler. Bir süre sonra çevredeki Kırgızlar ve hayvanlar görülür. Ardından beklenmedik silah sesleri duyulur. Atların bazıları ürker; birkaç at ve insan yere düşer. Ortalık bir anda karışsa da genç asker kontrolü elden bırakmaz ve çevresindeki tehlikeyi anlamaya çalışır. Yaban keçileri ve diğer hayvan sürüleri de yol boyunca karşısına çıkar.

Dur'un Gece Yolculuğı Dur, gece boyunca yoluna devam eder. Yorgundur ve gideceğı yer konusunda belirsizlik içindedir. Atı ağır ağır ilerlerken uzaktaki köylerin ateşleri görünür. Karanlığın içinden zaman zaman silah sesleri duyulur. Dmitrovka'dan çıkan askerler çevrede devriye gezmektedir. Saldırı söylentileri nedeniyle herkes daha da tedirgindir. Dur, bir yandan kendi güvenliğini düşünürken bir yandan da halkını nasıl koruyabileceğini hesaplar. Dizginleri elinden bırakmadan karanlıkta çevresini gözler ve olası bir tehlikeye karşı dikkatini sürekli açık tutar. Gece uzadıkça yolculuk daha da ağırlaşır. Dur, herhangi bir çatışmayla karşılaşmadan güvenli bir yere ulaşabilmek için sessizce ilerler.

Askerlerle Karşılaşma Dur, askerlerin başındaki Semen Potapov ile karşılaşır. İki kişi temkinli bir şekilde selamlaşır. Potapov önce yanındaki askerleri sayar, ardından ateş edilmemesi için emir verir. Dur da halkına yönelik son saldırıları anlatır. Ortam gergindir. Her iki taraf da karşısındakinin hareketlerini dikkatle izler. Dur, yanındakilere sakin olmalarını söyler. Kimse acele etmez, kimse silahına davranmaz. Bir süre sonra durum sakinleşir. Dur, kimsenin yaralanmamasına şükreder. Askerler çevrede kalıp onları izlemeyi sürdürür. Gece boyunca gerginlik devam etse de taraflar arasında çatışma çıkmaz.

Ayaklanmanın Yayılması

Yeni Hanların Ortaya Çıkışı Kırgızlar arasında kısa sürede dikkat çekici bir gelişme konuşulmaya başlanır. Mokuş'un beyaz keçe üzerine oturtularak han ilan edildiğı haberi yayılır. Bunun ardından başka bölgelerde de aynı gelenek tekrarlanır. Koçkor'da Tüzekbay, Cumgal'da Kökümbay, Yrdyk'ta ise Batırkan han ilan edilir. Isık-Köl çevresinde bir kişi sultan olarak seçilir. Böylece farklı yerlerde yeni önderler ortaya çıkmaya başlar. Bu kişilerin ortaya çıkışında kişisel hırsların mı yoksa giderek ağırlaşan koşulların mı etkili olduğu bilinmez. Ancak halkın artık sessiz kalmadığı açıktır. Çüy, Narın ve Isık-Köl çevresinde binlerce kişi kısa sürede bir araya gelir. Bazıları silahlanır, bazıları ise yaya olarak hareket eder. İnsanlar artık hayatlarını ortaya koyacak kadar kararlı bir durumdadır.

Novorossiysk'te Çatışma Şafaktan önce Novorossiysk'in çevresi silahlı adamlarla çevrilir. Köylüler de silahlarını hazırlayarak beklemeye başlar. Herkes önderlerinden gelecek işareti bekler. Nişancılar uygun yerlere yerleşip karşı tarafı gözetler, fakat ilk anda ateş açılmaz.

Köye giriş çıkışları engellemek için çevredeki dereler ve hendekler kullanılır. Ardından çıkan ateş ve duman ortalığı birbirine katar. Görevliler bir yandan kalabalığı kontrol etmeye, bir yandan da çevrede güvenliğı

sağlamaya çalışır. Köylüler ise verilen emirlere uyarak yerlerini korur. Yaşananlar karmaşık olsa da hareketin içinde belirli bir düzen vardır. Herkes ne yapacağını bilir ve tehlikeye rağmen geri çekilmez.

Ele Geçirilen Mallar Çatışmanın ardından görevliler ve köylüler kaçmaya çalışanların peşine düşer. Elleri-deki silahlar dağıtılır ve savunma hattında yerlerini alırlar. Kaçış yollarını kapatmak için atlardan ve öküzlerden yararlanılır. Kaçmaya çalışanların bir kısmı vurulur, bazıları yakalanır, bazıları ise teslim olur. Geride kalan para, erzak ve diğer mallar toplanır. Köyde ateş, duman ve bağırışlar devam ederken yapılan hazırlık sonunda bölgenin kontrolü sağlanır. Çin'den kaçıp gelen Dunganlar da köylülerin bu kadar düzenli hareket etmesine ve gösterdikleri cesarete şaşırır. Bölgenin denetimi köylülerin eline geçer. Görevliler ise ele geçirilen malların güvenli biçimde taşınmasını sağlar.

Pişpek'te Dunganların Örgütlenmesi Pişpek'te Dungan subayı Lyulyuza Matanyu, yönetimin emrinde görev yapacak bir atlı birlik oluşturur. Kısa sürede 200 kişi toplanır; Aleksandrovka köyünden de yaklaşık 100 kişi onlara katılır. Birliğe katılanlar göreve istekli ve disiplinlidir. Hızlı bir eğitimden geçirilerek silahlandırılır ve askerî operasyonlarda kullanılmak üzere hazırlanırlar. Bölgedeki Rus yetkilileri bu gücü önemli bir destek olarak görür. Özellikle Kırgız ve diğer Müslüman toplulukların direnişini bastırmak ve bölgede denetimi sağlamak için Dunganlardan yararlanmayı düşünürler. Lyulyuza da kurduğu birliğin yönetimin elini güçlendireceğini bildirir. Hazırlanan atlılar kendilerine verilecek görevi bekler.

Ayaklanma Haberleri 10 Ağustos 1916'da Kırgızların çeşitli grupları ayaklanır. Köylerde saldırılar yaşanır, ekinler yakılır. Yerel Rus yönetimi olayları kontrol etmekte zorlanır; ayaklananların peşine gönderilebilecek yalnızca 30 kişi vardır. Çatışmalarda yüzden fazla Kırgızın öldürüldüğü bildirilse de Rus tarafının kaybı sınırlı kalır. Ayaklanmayı bastırmak için daha fazla asker istenir. Yetkililer iki tabur ile iki makineli tüfeğin gönderilmesini talep eder. Bu sırada bölgeden merkeze ulaşan haberler birbirini tutmaz; bazı olaylar olduğundan daha büyük gösterilir, söylentiler hızla yayılır. Bu durum yönetimin neyle karşı karşıya olduğunu anlamasını güçleştirir. Huzursuzluk yalnızca tek bir bölgeyle sınırlı değildir; Türkistan'ın farklı yerlerinden benzer haberler gelmektedir. Askerî ve sivil yöneticiler bir araya gelerek mevcut durumu değerlendirmeye ve ayaklanmanın daha geniş bir alana yayılmasını önlemeye çalışır.

Ayaklanmayı Bastırmak İçin Asker Sevkiyatı General Folbaum'a, bölgedeki ayaklanmayı bastırmak üzere yeni birliklerin gönderileceği bildirilir. Taşkent'ten iki ayrı askerî birlik hazırlanır. İlk birlik 9 Ağustos'ta, diğeri 15 Ağustos'ta yola çıkacaktır. Bu kuvvetlerde piyade ve süvarinin yanı sıra makineli tüfekler ve topçu birlikleri de bulunur. Skobelev, Andican ve Celalabad'dan gönderilecek birliklerin de 17 Ağustos'a kadar harekete geçirilmesi planlanır. Bunların arasında keşif ve istihkâm birlikleri ile dağ topları bulunan askerî kuvvetler vardır. Termez'den ise Albay Vinofadov'un komutasındaki birlik yola çıkar. Bu kuvvette piyade ve süvari birliklerinin yanı sıra makineli tüfekler de bulunmaktadır. Böylece yönetim, farklı merkezlerden asker göndererek ayaklanmayı kontrol altına almaya hazırlanır.

Cayloobay ve Kuzmin

Kuzmin Ailesinin Yaşadığı Felaket Cayloobay, yaklaşan tehlikeyi fark edince çevresine dikkat kesilir. Her taraftan bağırışlar yükselir, atlar kişner, silah sesleri duyulur. Komşusu Kuzmin'le birlikte olup biteni anlamaya çalışırlar; ancak kimin dost, kimin düşman olduğunu kestirmek kolay değildir. Yakındaki köyden yükselen gürültü giderek artar. İnsanlar bağırarak kaçışmakta, kavga ve çatışma sesleri her yana yayılmaktadır. Cayloobay, Kuzmin'in ailesi için endişelenir. Kuzmin, karısı ve çocuklarıyla birlikte hızla çadıra girerken Cayloobay dışarıda kalır. Çadırın çevresinde atlılar dolaşmaya başlamıştır. Saldırganların yaklaşmasıyla birlikte Cayloobay'nin korkusu artar, ancak sakin kalmaya çalışır.

Kuzmin ve Ailesi Saklanıyor İsyançılar Kuzmin'i ve ailesini öldürmek için aramaya başlar. Cayloobay'ye ailenin kendi çadırında saklanıp saklanmadığını sorarlar. Cayloobay, onları görmediğini söyler. Adamlar bozo içmek ister. Cayloobay korkudan ne yapacağını şaşırır ve neredeyse bütün kovayı önlerine getirir. İstemeyerek de olsa onları çadıra almak zorunda kalır. Kuzmin ve ailesi ise çoktan mutfak bölümündeki perdenin arkasına saklanmıştır.

İsyancılar çadırı arar, ancak saklanan aileyi fark etmez. Bir süre bozo içtikten sonra çıkıp giderler. Cayloobay, Kuzmin ve ailesinin fark edilmeden kurtulmasına sevinir. Tehlikenin şimdilik atlatıldığını ancak adamlar gittikten sonra anlayabilir.

Kuzmin'in Son Anları Köyde çatışmalar devam ederken silah sesleri her yanı kaplar. Kuzmin'in evi ateşe verilir, Cayloobay'nin çadırı da saldırı sırasında yıkılır. Cayloobay, yaşananların ardından çevredeki evlere koşarak hayatta kalanları aramaya başlar.

Bir süre sonra ağır yaralı Kuzmin'i bulur. Kuzmin son gücüyle Cayloobay'den kızına sahip çıkmasını ister. Bu sözler Cayloobay'yi derinden sarsar. Kuzmin'in karısı ise yanan evden kurtulamamış ve yangında hayatını kaybetmiştir.

Katliam

Cezalandırma Birliğinin Baskını 1916 yılının Ağustos ve Eylül aylarında Kırgız köylerine yönelik askerî operasyonlar giderek sertleşir. Askerî birlikler bölgeye girerek köyleri kuşatır, insanları yerlerinden eder ve geride büyük bir yıkım bırakır. Bu baskınlarda yalnızca silahlı kişiler değil, sıradan köylüler ve aileler de saldırıların hedefi olur. Evler yakılır, hayvanlara el konulur ve köyler boşaltılır. Vadilerde yaşayan insanlar canlarını kurtarabilmek için saklanmak veya dağlara kaçmak zorunda kalır.

Vadideki Katliam Saldırı başladığında askerler tüfeklerini ateşleyerek hızla ilerler. Atlı birlikler vadinin içine girerken kaçmaya çalışan insanlar yakalanır. Bazıları kılıç darbeleriyle öldürülür. Köylüler ne olduğunu anlamaya fırsat bulamadan evlerine veya saklanabilecekleri yerlere sığınır. Yaşlılar, çocuklar ve hamile kadınlar da saldırının ortasında kalır. Askerler köydeki evleri tek tek arar. Evlerin içindeki eşyalara el konulur, yiyecekler alınır. Mutfaklar ve hayvanların barındığı ağıllar ateşe verilir. Köyün her tarafında duman yükselirken insanların çığlıkları duyulur. Hayvanlar ürkerek kaçar, insanlar ise canlarını kurtarmak için saklanmaya çalışır. Saldırı sona erdiğinde askerler bölgeden ayrılır. Geriye yakılmış evler, yıkılmış barınaklar ve ortalıkta dolaşan hayvanlar kalır. Bir zamanlar insanların ve hayvanların hareketliliğiyle dolu olan vadi sessizliğe gömülür. Hayatta kalanlar ise yaşananların ardından ne yapacaklarını bilemeden saklanarak yaşamaya çalışır.

Volkov'un Folbaum'a Bildirdiği Rapor Operasyonun ardından Sotnik Volkov, General Folbaum'a ayrıntılı bir rapor gönderir. Raporda askerlerin vadiyi Kırgızlardan tamamen temizlediği belirtilir. Yaklaşık 200–300 evin yakıldığı ve bölgedeki bütün hayvanlara el konulduğu kaydedilir. Rapora göre yaklaşık 70–80 kişi öldürülmüş veya yaralanmıştır. 13 kişi ise sağ olarak yakalanarak Prjevalski hapishanesine gönderilmiştir. Operasyon sırasında çok sayıda hayvan da ele geçirilmiştir. Bunların arasında 1.645 büyükbaş hayvan ile 10.221 küçükbaş hayvan bulunur. Raporda toplam hayvan sayısı 12.038 olarak verilir. Askerler ayrıca tüfek, kılıç ve bir miktar mühimmat ele geçirir veya bunları kullanılamaz hâle getirir. Operasyonun sonunda vadi neredeyse tamamen boşaltılmıştır. Raporda, yaşananların Ağustos ve Eylül 1916 döneminde gerçekleştiği belirtilir.

Tolok Boyunun Dağlardan İnişi Tolok boyuna bağlı Kırgızlar, kutsal kabul ettikleri dağların yaylalarında uzun zamandır sakin bir hayat sürmektedir. Her yaz geleneksel yaylaklarına çıkar, hayvanlarını otlatır ve kış gelmeden önce yeniden vadilere inmeye hazırlanırlar. Aileler için bu göç, yıllardır sürdürülen alışılmış bir yaşam düzeninin parçasıdır. Sonbahar geldiğinde dağlardan aşağı inmeye başlarlar. Ancak bu kez yolculukları bekledikleri gibi geçmez. Yol boyunca yoğun kar yağışı başlar. Dar dağ geçitlerinde askerlerle karşılaşır. Askerler kafilenin önünü keserek hayvanları ve yanlarında taşıdıkları eşyaları kontrol eder. Bir süre sonra silah sesleri duyulur. İnsanlar korkuya kapılsa da olay sırasında kimse yaralanmaz. Boyun önderi Ymanqul askerlerle konuşarak yanlarında silah bulunmadığını ve herhangi bir tehlike oluşturmadıklarını anlatır. Kafilenin içinde yaklaşık 100 erkek, 100 kadın ve çok sayıda çocuk vardır. Yanlarında yaklaşık 300 koyunun yanı sıra atlar ve arabalar da bulunmaktadır. Gece olduğunda kafile bir yerde beklemek zorunda kalır. Subay Kulaga, bu kadar kalabalık bir grubun ne yapılacağı konusunda Tokmok garnizonunun komutanından emir ister.

Kar Altında Geçen Gece İnsanlar soğuk ve uzun gece boyunca ne olacağını bilmeden bekler. Çocuklar dedelerinin kucağında titrer. Yaşlı adamlar ellerindeki az miktardaki yiyeceği çocuklarla paylaşıp onları sakinleştirmeye çalışır. Herkes korku içindedir; yine de sabahın gelmesini ve bu belirsizliğin sona ermesini

umut eder. Askerler gece boyunca çevrede dolaşarak insanları ve hayvanları gözetler. Hayvanları sayar, ancak insanların içinde bulunduğu zor koşullarla ilgilenmezler. Sonunda göçebelerin yeniden dağlara dönmesine karar verilir.

Kafile yeniden dağlara doğru sürülürken askerler geride kalan hayvanlara el koyar. 170 at, 150 inek ve 1.500 koyun ile keçi alınır. Böylece zaten korku ve belirsizlik içinde olan bu aileler, hayvanlarının önemli bir bölümünden de mahrum bırakılarak dağlara geri gönderilir.

Tehlikeli Geçiş İki atlı dar bir patikada sessizce ilerlerken çevreyi gözler. Bir anda her taraftan silahlı Kazaklar çıkar ve yollarını keser. Tüfeklerini doğrultarak onları kuşatırlar. “Saçları kıvrıcık olan çocuk” ise dışarıda kalır; diğerlerini yakalayıp bağlar, kırbaçlar ve zorla önlerine katarlar.

Genç Ysak olanları korkuyla izler. Yüreği hızla çarpar, ancak konuşamaz. En çok da babası için endişelenir. Günler geçer ve aynı iki atlı yeniden gelir. Ysak, babasının Bişkek’te olduğunu ve aksakallarla görüşmeler yaptığını öğrenir. Kazaklar esirlerle alay eder ve güler. Karın üzerinde sürüklenen sancağı geride bırakırlar. Ysak ise elindeki aile sancağını taşıyarak onların ardından gitmeyi sürdürür. Verilen emirler acımasızdır. Buna rağmen Ysak korkuya ve çevresindeki kanlı olaylara rağmen yolundan vazgeçmez.

Berbulak’ta Yargılama Berbulak’ta kurulan gezici askerî mahkeme, İskak Kanatov ve Ayılçı Koconkulov’un da aralarında bulunduğu kişileri silahlı ayaklanma ve vatana ihanet suçlarından suçlu bulur. Ceza Kanunu’nun 262. ve 263. maddeleri uyarınca mallarına el konulmasına ve asılarak idam edilmelerine karar verilir. Mahkeme başkanı Voyskovaya Starşına Voljensev bu kararı onaylar. Karar, 6 Eylül’de Albay Slinko tarafından imzalanır. Slinko, Ysak Kurmanov’u özellikle şüpheliler arasında göstermez. Ancak bölge halkı bu karara güvenmez. Yol boyunca vurularak öldürülen çocukların cesetlerini gizlice bulup çıkarır ve aile mezarlığına defnederler. Daha sonra, 25 Eylül’de Slinko’nun resmî kaydında İsak Kurmanov’un suçunun idam cezası verilmesi için yeterli olmadığı belirtilir.

Kanat’ın Hapishane Günleri Yıbıke’nin oğlu Kanat, Verny’deki taş hapishanede tutulur. Günler ağır ağır geçerken zaman duygusunu kaybetmeye başlar. Küçük pencereden içeri ışık girer. Gardiyanlar günde üç kez “Mahkûm!” diye seslenerek ona yiyecek bırakır. Kanat, yaşadığı zulüm üzerine düşünür. Zulme dayanarak hayatta kalmanın, bir insanın canına kıymaktan daha iyi olduğunu düşünür. Kendi sebep olduğu herhangi bir ölümün vicdanında ağır bir yük olarak kalacağını bilir. Bir gün yine gardiyanların çağırısı sırasında birkaç yabancı içeri girer ve onu dışarı sürükler. Kanat sakinliğini korur, dua eder ve karşısına çıkacak kaderi kabullenir. Dayak ve tehditlere rağmen Kanat, halkını baskıya karşı savunduğunu söyler. Ancak söylediklerinin tamamı kayda geçirilmez. Nereye gömüldüğü konusunda da herhangi bir kayıt tutulmaz.

Dağlardaki Kırgızların Durumu General Folbaum, Vali Kuropatkin’e gönderdiği telgrafta dağlarda yaşayan Kara-Kırgızların zor durumda olduğunu bildirir. Pişpek ve Prjevalsk’te halk açlık çekmektedir. Bu nedenle yiyecek ve diğer ihtiyaçları ulaştırmak için küçük gruplar hâlinde insanlar gönderilmektedir. Ancak ordu bu kişilerin geçişine izin vermemektedir. Folbaum, yerel halkın görüşmek ve anlaşmak istemesi hâlinde bazı şartları yerine getirmesi gerektiğini bildirir. Rehineler verilecek, silahlar teslim edilecek, önderler yetkililere teslim edilecek ve her yerleşimden orduya 200 at sağlanacaktır. Bu sırada Albay Slinko’ya Suusamyrdaki savunulan tepelere saldırması için emir verilir. Başka birlikler de Alabaş yönüne ve çevredeki bölgelere gönderilir. Durumun acil olduğu belirtilir ve ordunun verdiği emirlere kesinlikle uyulması istenir.

Kızıl-Suu’daki Askerî Hareketlilik Keşif sırasında Kırgızlardan 500’den fazla at ele geçirilir. Atların gece boyunca korunması için en az on askere ihtiyaç duyulur. Hayvanları Tokmok’a götürmek için ise tam bir müfrezenin görevlendirilmesi gerekir. Aynı gün keşif yapan askerler, Kızıl-Suu vadisinde yaklaşık yedi kilometre güneyde bir grup Kırgız görür. Grubun sayısını belirlemek ve onları geçidin ötesine geri göndermek amacıyla saat 14.00’te bir birlik bölgeye gönderilir. Rapor, Dergachev tarafından 27 Eylül 1916’da imzalanır. Yeni takvime göre tarih 10 Ekim 1916’dır.

Leskov Birliğinin Operasyonu Leskov’un birliği Kırgızlara ait 208 baş hayvan ele geçirir. Direnenler öldürülür. Karşı taraftaki birliklerin kaybı ise bir atın ölmesiyle sınırlı kalır.

Operasyon sonucunda hayvanlar ele geçirilir ve karşı koyanlar ortadan kaldırılır. Rapor, subay Geitsig tarafından 28 Eylül 1916’da gönderilir. Yeni takvime göre tarih 11 Ekim 1916’dır.

Urkun: Kırgızların Çin'e Kaçışı Kırgızlar, umutlarını ve korkularını geride bırakarak Sincan'a doğru kaçmaktadır. Bu insanların arasında Cayloobay'nin oğlu Taylak ile Kuzmin'in kızı Luba da vardır. Kuzmin'in ölümünden sonra Luba'yı Cayloobay evlat edinmiştir. Yolculuk giderek zorlaşırken yaşlı ve yorgun Cayloobay gözünü onlardan ayırmaz. "Yeter ki bu insanların arasında soyumuz devam etsin..." diye mırıldanır. Soğuktan bütün bedeni titrer, ancak çocuklarının, kendi deyimiyle "geleceğinin", güvende olduğunu düşünmek ona güç verir. İnsanların buz tutmuş dağ geçidini aşabilmesi için Cayloobay kendisini feda eder. Buzla kaplı yolu geçilebilir hâle getirmek için üzerine insan kanı dökülür. Cayloobay, insanlara cesur olmalarını ve zorluklara dayanmalarını söyler. Sesi bazen bir emir, bazen de bir dua gibidir. Yorgunluğuna rağmen gözlerindeki sıcaklık kaybolmaz. Çevresinde dağılmış ve bitkin hâlde ilerleyen insanlara bakarak onlara sessizce cesaret ve umut verir.

Turpan'a Ulaşmaları Akşam karanlığı Turpan'ın çorak topraklarının üzerine çöker. Uzun yolculuktan tükenen sığınmacılar zorlu arazide güçlkle ilerler. Bazıları yere yığılır, bazıları ise soğuktan titremektedir. Tam o sırada ak sakallı, elinde bastonu bulunan yaşlı bir adam ortaya çıkar. Onu görenler arasında yeniden bir umut belirir: "O, hiç kimsenin ölmesine izin vermez." Yaşlı adam, insanları Müslüman geleneğine uygun biçimde selamlar; başını eğerek ve ellerini birleştirir. Yorgun ve temkinli insanlar da onun selamını karşılar. Ardından yavaş yavaş toparlanmaya çalışırlar. Kimi sürünerek, kimi bir yere tutunarak ayağa kalkar. Yaşlı adam sakın bir sesle konuşur, onlara yol gösterir ve teselli eder.

Sincan'da Taylak'ın Yaşadıkları

Sığınmacılara Barınak ve Yardım Yaşlı adam, yorgun düşmüş insanları küçük bir avluya götürür. Neredeyse hareket edecek hâlleri kalmayan insanlar burada dinlenmeye çekilir. Yaşlı adam onlara sulu bir yemek, birkaç parça ekmek ve çay verir. "Yavaş yiyin," diye uyarır, "elimizden verebileceğimiz ancak bu kadar." Üç gün boyunca yanlarına uğrar, dua eder ve sığınmacıların arasında sessizce dolaşır. Zamanla insanlar birbirlerini tanımaya başlar. Birbirlerine rahatlamış bakışlarla bakarlar. Kimi sessizce teşekkür eder, kimi ise bitkin bir hâlde hiçbir şey söylemeden karşısındakine bakar. Yaşlı adamın gösterdiği ilgi, yaşadıkları bütün sıkıntılara rağmen insanlara yeniden cesaret verir.

Taylak'ın Üstlendiği Görev Varlıklı yaşlı adam, Taylak'ı "kardeşiyle" ilgilenmekle görevlendirir. Luba erkek kılığında olduğu için Taylak sürekli onunla ilgilenir; ona yemek verir, yol gösterir ve onu korur. Bir sabah yaşlı adam Taylak'ı yanına çağırır ve onlarla birlikte yolculuk eden kızın kim olduğunu sorar. "Bu kız kim?" diye sorar. Taylak önce tereddüt eder, sonra onun bir Rus ailesinin kızı olduğunu ve güvenliği için kendilerine emanet edildiğini anlatır. Yaşlı adam başını sallar ve Taylak'a dikkatli davranmaları gerektiğini söyler.

Evlilik Konusunda Verilen Öğüt Yaşlı adam, kız hakkında Taylak'la sakın bir şekilde konuşur. Öncelikle kızın buna razı olması gerektiğini söyler. Farklı bir inanca mensup olsa da ailenin soyunun devam etmesi için Taylak'la evlenebileceğini belirtir. Bu sözler Taylak'ın yüreğini titreten ağır bir sorumluluk getirir. Yaşlı adam, yaptıklarının başkaları tarafından değerlendirileceğini, bu nedenle kıza karşı temiz niyetle ve saygıyla davranmaları gerektiğini hatırlatır.

Taylak, kızın ve onun ileride dünyaya gelecek çocuğunun geleceğini korumanın artık kendi görevi olduğunu anlar. İçinde ağır bir sorumluluk hissetse de bu görevi kabul eder. Ailenin soyunun devam etmesinin cesaret, dürüstlük ve dikkatli davranmaya bağlı olduğunu kavrar.

Taylak'ın Evliliği Bir adamın eşi, kızı özenle hazırlar ve onun Taylak'ın eşi olacağını söyler. Komşular da bu törene tanıklık etmek için bir araya gelir. Yaşlılardan biri temiz su ve bir kuzu getirir. Nikâh duasını okuduktan sonra Taylak'a ve kıza üç kez evlenmeyi kabul edip etmediklerini sorar. İkisi de "Kabul ediyoruz," diye cevap verir. Yaşlı adam onları kutsar ve Taylak'a eşini korumasını ve ona saygılı davranmasını öğütler.

Köyde Yeni Bir Hayat Günler geçtikçe Taylak, Luba ve diğerleriyle birlikte küçük bir köye yerleşir. Çok geçmeden, bir sonraki pazar yerinde işçi toplayan Çinli bir adamla anlaşır ve tanımadığı yaklaşık on sığınmacıya rehberlik etmeyi kabul eder.

Taylak, daha önce kurtardığı mütevazı yardımcısı Buku'yu kendisi çalışırken Luba'yla ilgilenmekle görevlendirir. Luba hamiledir. Birlikte yemek yapar, su taşır ve küçük evlerinin işlerini görürler. Gece olduğunda Taylak eve döner. Luba ile Buku dışarıdaki dünyadan uzakta, güven içinde sessizce dinlenir. Luba, Buku'ya karşı yumuşak davranırken Buku da onun sıcaklığından etkilenir.

Rusların Luba'yı Araması Bir gün Rusya'dan gelen temsilciler Turpan yakınlarındaki bir köye ulaşır. Orada zarar görmüş olabilecek Rus vatandaşlarını aramaktadırlar. Sakallı bir adam birden Luba'nın başındaki örtüyü çekip çıkarır ve onun Rus olduğunu bağırarak söyler. Görevlilerin dikkati hemen Luba'ya yönelir. Konsolosluk görevlilerinden biri öne çıkarak hiçbir Rus'un "vahşiler" arasında kalmaması gerektiğini söyler. Luba'nın kardeşi German'ın da onu aradığını belirtir. Luba ise bunu reddeder; anne ve babasının öldüğünü ve artık bir kocasının bulunduğunu söyler. Ne ikna çabaları ne de tehditler onun kararını değiştirebilir. Heyet sonunda köyden ayrılır ve geri döneceklerini bildirir.

Buku'nun Luba'ya Karşı Öfkesi Buku kambur ve engelli bir adamdır. Taylak ayrıldıktan sonra bir gece Luba'ya tecavüz etmeye çalışır. Luba onu iter ve bir daha çadırına girmesine izin vermez. Buna rağmen Luba, Buku'ya karşı iyi davranmayı sürdürür. Yaşlı adamın mutfağında çalışırken ona yemek verir ve kötü muamele etmez. Ancak Buku, Luba'nın kendisini reddetmesini içine sindiremez ve ona karşı öfke beslemeye başlar. Keçi sakallı, kötü niyetli bir adam Buku'yu kışkırtır. "Rus kadın seni kovdu, erkekliğini ayaklar altına aldı," diyerek onunla alay eder. Utanan ve küçük düşürülen Buku, bu sözlerin etkisiyle Luba'ya karşı harekete geçer ve onu öldürür. Ertesi gün Luba işe gelmez. Sakallı adam, Luba'nın kocasının onu alıp götürdüğünü söyleyerek söylenti yayar. Bunu söylerken de memnun ve rahatlamış görünür.

Herman'ın Luba'yı Arayışı Birkaç gün sonra Herman, konsolosluktan gelen bir görevli grubuyla birlikte köye gelir. Sığınmacılar korku içinde sağa sola dağılmıştır; ardından yeniden bir araya toplanırlar. Herman kalabalığın içinde telaşla Luba'yı arar. Belki utancından bir yere saklanmıştı diye düşünür, ancak Luba'yı hiçbir yerde bulamaz. Herman, sığınmacıların durumunu Kırgızca sorar, ardından doğrudan Luba'yı sorar. Keçi sakallı adam, Taylak'ın Luba'yı kaçırp kendisine eş yaptığını söyler. Herman'ın yanında yalnızca birkaç adam ve bir tabanca vardır. Yine sorular sorar, ardından Buku'yu sorgular. Buku güçlülükle, Luba'yı Taylak'ın götürdüğünü söyler. Herman, kimseyi suçlamak için gelmediğini, Luba hayattaysa onu alıp evine götürmek istediğini söyler. Ancak aldığı cevaplardan Luba'nın akıbetini kesin olarak öğrenemez ve oradan ayrılır.

Taylak'ın Kaşgar Pazarındaki Günleri Taylak, Uygurlardan oluşan gruba hareketli Kaşgar pazarına götürür. Kalabalık her yanı doldurmuş, insanlar birbirine çarpa çarpa ilerlemektedir. Tüccarlar iş teklif eder, ücretler üzerine konuşulur. Bazı göçmenler ne yapacaklarından emin olamadıkları için tereddüt eder. Taylak'ın sakin ve kararlı tavrı onları rahatlatır ve birkaç kişi çalışmaya gönüllü olur. Kısa süre sonra genç bir adam Taylak'ı hafif, iki tekerlekli bir arabaya götürür. Bu, gencin her gün kullandığı çekçek arabasıdır. Taylak pazarı dikkatle gözlemler, paraları sayar ve karşısına çıkan fırsatları takip eder. Günler geçtikçe grup yeni koşullara alışır ve kendilerine olan güvenleri artar. Akşamları sazdan yapılmış kulübede dinlenirler. Taylak'ın önderliği ve varlığı, belirsizlik içindeki göçmenlerin hayatını dengede tutar.

Kaşgar Pazarında Birkaç Karşılaşma Kalabalık pazarda Taylak, son derece zayıf, ölmek üzere olan bir çocukla onu izleyen yaşlı bir adam görür. Onlara acıyan Taylak çay ve ekmek satın alır ve yiyecekleri onlarla paylaşır. Yakındaki genç bir kız ve çocuklar da olanları sessizce izler. Çocukların durumundan etkilenen yaşlı bir Uygur tüccarı ekmeği eşit parçalara böler ve son parçayı çocuğa verir. Daha sonra Taylak, yaşlı bir Çinlinin genç bir kızı beş sikke karşılığında satın aldığına tanık olur. Yaşlı adam kızı dikkatle annesine teslim eder ve onun onurunu korumaya özen gösterir. Taylak, kalabalık pazarın ortasında insanların hayatta kalma mücadelesini, alışverişin sert koşullarını ve gösterilen iyiliği görür. Pazarın içinde insanların karşı karşıya kaldığı kader ile merhametin farklı biçimlerine tanık olur.

Taylak ile Bektur'un Karşılaşması Taylak, Kırgız çocuğu Bektur ile birlikte çadırına geldiğinde ortalığın sessiz olduğunu görür. İçeride kimse hareket etmemektedir. Taylak, Luba'yı arar ve sonunda doğumun gerçekleştiğini, anne ile çocuğun güvende olduğunu öğrenir. Yaşlılar da çocuğun hayatta olduğunu doğrular. Taylak'ın içi biraz olsun rahatlar, ancak yeni doğan çocuk için duyduğu korku geçmez. Borçlarını ve eşyalarını kontrol ettikten sonra Luba'nın kardeşi Herman tarafından götürüldüğünü öğrenir.

Taylak'ın Babasına Dönüşü Taylak, Bektur'la birlikte Kırgızların yaşadığı topraklara doğru dağları aşmak üzere tek başına yola çıkar. Yol boyunca köpekler ve büyük bir kartal gibi vahşi hayvanlarla karşılaşır. Kucağında taşıdığı çocuğu koruyarak yoluna devam eder. Birçok sıkıntıyı geride bıraktıktan sonra babasının öldüğü dağ geçidine ulaşır. Babası, bıraktığı yerde, bir taşın üzerinde donmuş hâlde yatmaktadır.

Bu manzara karşısında Taylak büyük bir acıya kapılır. Yaşadığı kaybı tam olarak kabullenemeden ağlar ve babasının yanında kalır. Onun anısını yaşatmak için bir süre başından ayrılmaz. Sonunda karlı dağları aşarak yoluna devam eder.

Taylak'ın Herman'la Son Karşılaşması Taylak, Herman'ı bulur. Herman, Taylak'ın Luba'yı Kaşgar'a götürdüğünü duyduğunu söyler. Taylak olanları anlatmaya çalışırken Herman'ın şaşkınlığı kısa sürede öfke ve üzüntüye dönüşür. Herman, Taylak'ın Luba'yı sattığına inanır ve onu dinlemeyi reddeder. Taylak ne kadar inkâr edip kendini anlatmaya çalışsa da Herman'ın öfkesi dinmez. Herman, Taylak'ı hiç merhamet göstermeden orada öldürür.

Katliamların Ardından

Olaylar 1916 yılında Özellikle Ağustos ayında gerçekleştirilen ağır katliamların haberi Rus İmparatorluğu'na ulaşır. Aralarında A. F. Kerenski ve Tevkelev'in de bulunduğu Devlet Duması milletvekilleri, yaşananları araştırmak üzere Türkistan'a gönderilir. Heyet, Kazak bozkırlarından Semerkant'a kadar ilerler ve yol boyunca meydana gelen yıkımı bizzat görür. Kerenski, 10 Ekim'de Duma üyelerine yaşananları anlatır. Askerî Bakanlık, olayların sorumluluğunu "Pantürkist ve Alman kışkırtmasına" bağlar. Ancak tarafsız gözlemciler, asıl nedenin Bakan Şuvayev'in askerî emrinin hukuka aykırı ve acımasız biçimde uygulanması olduğunu belirtir. Emrin uygulanması, Stürmer başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun yönlendirmesiyle yürütülür. Yaşanan katliamlar yabancı kışkırtıcıların değil, doğrudan yetkililerin uygulamalarının sonucudur.

1916'da Hukuksuz Emirler ve Şiddet 1916 yılında, 25 Haziran tarihli emrin ardından Türkistan'daki Rus yöneticiler bu emri uygularken Rus yasalarının temel hükümlerini ihlal eder. Aleksandr Kerenski'ye göre hem emir hem de uygulanma biçimi Türkistan'da katliamlara yol açar ve insanların sahip olduğu yasal güvenceler göz ardı edilir. Rus yöneticiler çoğu zaman yazılı yasalara göre değil, kendilerine verilen sözlü emirlere göre hareket eder. Jafarov ve Azhemov gibi araştırmacılar, yerel yöneticilerin ve Boris Stürmer'in de aralarında bulunduğu bakanların, herhangi bir cezalandırılma korkusu taşımadan yetkilerini kötüye kullandıklarını belirtir. Bu durum, Rus olmayan halkların geniş çaplı acılar yaşamasına yol açar.

Kırgız Halkının Yaşadığı Yıkım Aleksey Kuropatkin ve Boris Stürmer gibi yöneticilerin etkisi altında hareket eden yerel makamlar, Kırgız topluluklarını uzak bölgelere sürer. Buralarda birçok insan açlık, hastalık ve ölümlerle karşı karşıya kalır. Raporlarda kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere sivillerin öldürüldüğü belirtilir. Bu uygulamalar toplumdaki öfkeyi daha da artırır ve 1917'deki huzursuzlukların büyümesine katkıda bulunur. Kırgızlar açısından bu suçların ve kendi haklarının daha sonra tanınması, ulusal bilincin gelişmesinde ve sonunda bağımsızlığa ulaşılmasında önemli bir adım olur.

KARAKTER ANALİZİ

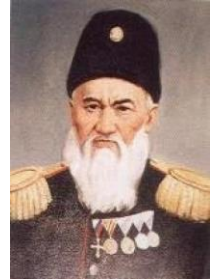
Şabdan Cantay Uulu

Şabdan Cantay Uulu, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında Kırgız toplumunda siyasi, askerî ve toplumsal alanlarda önemli bir lider olarak tanınmıştır.

29 Ekim 1839'da Çon-Kemin vadisinde doğar. Babası Cantay Han, Sarybagış boyunun nüfuzlu liderlerinden biridir. Şabdan daha genç yaşta siyasi ve yönetim işlerini yakından öğrenir. 1850'de Hokand sarayına gönderilir ve burada siyasi deneyim kazanır.

1860'ta Uzun-Ağaç yakınındaki Kastek kalesi için yapılan savaşta Hokand tarafında Rus İmparatorluğu'na karşı savaşır. Hokand kuvvetlerinin yenilmesinin ardından Hokand'a döner. 1862'de Taşkent'teki ayaklanmanın bastırılmasına katılır ve Hazret Sultan'a (bugünkü Türkistan) bek olarak atanır. Rusya'nın bölgede Hokand yönetiminin yerini almasıyla birlikte Şabdan yeni siyasi şartlara uyum sağlar.

Pişpek'in 1862'de ele geçirilmesine destek verir ve daha sonra Rus bölge yöneticisi Grigori Zagryajski ile birlikte çalışır. İlk nüfus sayımının yapılmasına yardım eder, saldırılar sırasında Rus görevlilerinin korunmasına destek olur ve bu hizmetleri karşılığında altın madalya alır. Şabdan, Rus kuvvetleri ile Kırgız liderleri arasında da arabuluculuk yapar.

Alay ve diğer bölgelerdeki anlaşmazlıkların yatıştırılmasına katkıda bulunur. Ceti-Suu bölgesini temsilen Çar III. Aleksandr'ın taç giyme törenine davet edilir. Burada çarla görüştüğü ve Rusçayı iyi konuştuğu belirtilir. Rus askerî yöneticileri arasında saygı gören Şabdan, General Mihail Skobelev'e başvuru olarak ölüm cezasına çarptırılmış yüzden fazla Kırgız'ın affedilmesini sağlar. 1884'te kendisine devlet maaşı bağlanır. Askerî starşına rütbesi, Aziz Georgi Haçı ve başka madalya ve nişanlarla ödüllendirilir.

1904'te, altmış beş yaşındayken eşi ve beraberindekilerle Mekke'ye hacca gider. İstanbul'da bulunduğu sırada Şam'dan Medine'ye uzanacak demiryolunun yapımına başladığını, ancak yeterli para bulunmadığını öğrenir. Bu amaçla 2.500 altın sikke bağışlar. Bu yardımından dolayı Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid tarafından altın madalyayla ödüllendirilir.

Şabdan eğitime de büyük önem verir. 1909'da Çon-Kemin'de usul-i cedid yönteminin uygulandığı büyük bir medrese yaptırır. Burada dinî bilgilerin yanı sıra bilim derslerinin de okutulmasını sağlar. Öğretmenlerin masraflarını karşılar ve Kırgız çocuklarının Rus okullarında eğitim görmesine destek olur. Ayrıca Çar II. Nikolay'a başvurarak Müslüman ve Rus-Kızılderli okullarının desteklenmesini ister.

Yurtsever Şabdan'ın siyasi hayatında Kırgızların birlik içinde yaşaması önemli bir yer tutar. 18 Mart 1896 tarihli bir raporda, Tokmok bölge yöneticisi A. Talyzin'in Jeti-Suu askerî valisi G. İ. İvanov'a gönderdiği yazıda Şabdan'ın benimsediği bir ilkeye yer verilir. Buna göre Kırgızların "tek bir kovandaki arılar gibi birlik içinde yaşamaları" gerektiğini düşünür. Raporu hazırlayan sömürge yönetiminin temsilcisi ise bu sözlerin ardından "bakın ne istiyor" şeklinde bir not düşer.

Bu düşünce Şabdan'ın siyasi faaliyetlerinde de görülür. Kırgızların birlik ve dayanışma içinde yaşamasını, toplumun refahını ve geleceğini önemser. Özellikle kuzey ve güney Kırgızları arasındaki bağların güçlendirilmesini ister. Yüksek dağ geçitleri ve yolların yetersizliği iki bölge arasındaki ulaşımı zorlaştırırsa da bu engeller Şabdan'ın birlik düşüncesinden vazgeçmesine neden olmaz.

Kırgın: Bir Ürkün Hikâyesi romanında Alimbek Datka ile Kurmancan Datka'nın Sibiryâ sürgününden dönen oğlu Maamıtбек'e saygı göstermesi de onun bu anlayışıyla bağlantılıdır. Şabdan, farklı bölgelerde yaşayan Kırgızları ayrı topluluklar olarak değil, aynı halkın parçaları olarak görür. Bu nedenle yurtseverliği yalnızca kendi boyunun çıkarlarını savunmakla sınırlı kalmaz; daha geniş bir Kırgız birliği düşüncesine dayanır.

İleri Görüşlü Şabdan'ın ileri görüşlülüğü en açık biçimde eğitime verdiği önemde görülür. Kırgız toplumunun geleceğinin bilgi ve eğitimle güçleneceğini düşünür. 1909'da Çon-Kemin'de büyük bir medrese yaptırırken geleneksel eğitimle yetinmez; usul-i cedid yöntemini benimser. Bu sistemde dinî derslerin yanında bilim derslerinin de okutulmasına önem verir. Medresede görev yapacak öğretmenlerin iyi şartlarda çalışmasını sağlar ve eğitim seviyesini yükseltmek için uzak bölgelerden bilgileri davet eder. Böylece çocukların yalnızca dinî bilgi edinmelerini değil, bilim alanında da eğitim almalarını amaçlar. Bu yaklaşım, dönemin değişen eğitim anlayışını takip ettiğini gösterir.

Şabdan, Kırgız çocuklarının Rus okullarında eğitim görmesini de destekler. Verni'deki Rus okullarında okuyan çocukların eğitim masraflarını karşılar. Bununla da yetinmeyerek Çar II. Nikolay'a başvurur ve hem Müslüman okullarının hem de Rus-Kızılderli okullarının desteklenmesini ister. Şabdan'ın eğitim faaliyetleri, onun geleceğe yalnızca kendi döneminin şartları açısından bakmadığını gösterir.

Çocukların eğitim almasını toplumun geleceğiyle ilişkilendirir. Dinî ve bilimsel eğitimi birlikte düşünmesi, yeni eğitim yöntemlerini benimsemesi ve çocukların farklı okullarda eğitim görmesine destek olması, onun Kırgız toplumunun geleceğinde bilginin önemli bir yere sahip olduğuna inandığını gösterir.

Cömert Şabdan'ın karakterinde öne çıkan özelliklerden biri de cömertliğidir. Sahip olduğu mal ve hayvanları ihtiyaç sahipleriyle paylaşır. Yoksullara ve zor durumda kalan insanlara yiyecek, barınma ve maddi yardımda bulunur. Kendi servetini yalnızca kişisel ihtiyaçları için kullanmak yerine toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin yararlanabileceği bir kaynak olarak görür.

Cömertliği yalnızca yaşadığı çevreyle sınırlı değildir. 1904'te Mekke'ye giderken İstanbul'da Şam-Medine demiryolunun yapımının başladığını, ancak bunun için yeterli maddi kaynağın bulunmadığını öğrenir. Bunun üzerine 2.500 altın sikke bağışlar. Bu bağış, onun sahip olduğu imkânları daha geniş bir amaç için kullanmaya hazır olduğunu gösterir.

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in kendisine altın madalya vermesi de bu yardımın karşılığını gösteren önemli bir olaydır. Şabdan'ın cömertliği adalet anlayışıyla da birlikte görülür. Toplum içinde an-

laşmazlık çıktığında insanların sorunlarını çözmelerine yardımcı olur. İhtiyaç sahiplerini gözetir ve toplum-daki güçsüz insanların yalnız bırakılmamasına önem verir. Bu davranışları, onun yalnızca zenginliğiyle değil, sahip olduğu imkânları nasıl kullandığıyla da saygı kazanmasını sağlar.

Arabulucu Şabdan'ın yaşamında arabuluculuk da önemli bir yer tutar. Rus yönetiminin bölgede güç kazandığı dönemde Rus makamları ile Kırgız liderleri arasında ortaya çıkan sorunlarda iki taraf arasında iletişim kurar. Alay ve diğer bölgelerdeki anlaşmazlıkların yatıştırılmasına yardımcı olur. Böylece çatışmaların daha fazla büyümesini önlemeye çalışır.

Rus askerî yöneticileriyle kurduğu ilişkiler, onun bu konumunu daha etkili kullanmasına imkân verir. Rus makamları tarafından saygı görmesine rağmen bu ilişkileri yalnızca kendi konumunu güçlendirmek için kullanmaz. General Mihail Skobelev'e başvurarak ölüm cezasına çarptırılan yüzden fazla Kırgız'ın affedilmesini sağlaması bunun en belirgin örneğidir. Şabdan burada sahip olduğu nüfuzu doğrudan insanların hayatını kurtarmak için kullanır.

Cayloobay

Cayloobay, romanda geleneksel göçebe hayatını sürdüren sıradan bir Kırgız olarak tanıtılır. Geçimini atalarından kalan topraklardan sağlar. Yaz geldiğinde ailesiyle yaylaya çıkar, sonbaharda ise kışlağına döner. Bölgeye Rusların yerleşmeye başlamasıyla birlikte alıştığı hayat değişmeye başlar. Kuzmin'in de kendi topraklarının bulunduğu yere yerleşmesi Cayloobay için yeni bir durumdur. Ancak bunu düşmanlık nedeni olarak görmez. Kuzmin ve beraberindekileri çadırına kabul eder, yorgun yolcuları ağırlar ve onların ihtiyaçlarıyla ilgilenir.

Cayloobay'ın insanlara yaklaşımında karşılık beklemeyen bir iyilik vardır. Misafirleriyle aynı dili konuşmasa da neye ihtiyaçları olduğunu davranışlarından anlamaya çalışır. Ailesiyle birlikte yemek hazırlar, çocuklarla ilgilenir ve gelenlerin kendilerini rahat hissetmeleri için çaba gösterir. Bu davranışları onun misafirperverliğini yalnızca geleneksel bir görev olarak değil, içinden gelen bir özellik olarak yaşadığını gösterir. Daha sonra Kuzmin'in ölümünden sonra Luba'ya sahip çıkması da aynı kişiliğin devamıdır.

İyi Kalpli Cayloobay'ın iyi kalpliliği en çok yabancılara karşı davranışlarında görülür. Rus yerleşimciler kendi topraklarının bulunduğu yere geldiklerinde onları kovmak ya da karşı çıkmak yerine misafir eder. Uzun ve yorucu bir yolculuktan gelen insanlara yiyecek verir, dinlenmeleri için yer açar ve ailesiyle birlikte onların rahat etmesine yardımcı olur. Dil bilmemeleri aralarındaki iletişime engel olsa da Cayloobay'ın davranışları ne anlatmak istediğini açıkça gösterir.

Kuzmin'in ailesiyle yaşanan olaylar sırasında bu özelliği daha da belirginleşir. Kuzmin ağır yaralı hâlde ölmek üzereyken kızını ona emanet eder. Cayloobay bu isteği unutmaz. Luba'yı kendi ailesinden biri gibi görür ve onu korur. Daha sonra Rus askerlerinin saldırıları sırasında evler yakılıp insanlar öldürülürken bile Luba'ya karşı herhangi bir kin beslemez. Kendi ailesiyle birlikte Çin'e kaçarken onu da yanına alır. Böylece Kuzmin'e verdiği sözü sonuna kadar tutar.

Alçakgönüllü Cayloobay'ın toprağa bakışı onun sade ve alçakgönüllü kişiliğini yansıtır. Atalarından kalan topraklarda yaşamasına rağmen bunları yalnızca kendisinin hakkı olarak görmez. Rusların gelip buraya yerleşmesini kabullenmesinin temelinde de bu düşünce vardır. Ona göre toprak Tanrı'ya aittir ve herkesin yaşayabileceği kadar geniştir.

Kuzmin'in sürekli çevrede dolaşması ve yeni yerleşim konusunda huzursuz davranması karşısında Cayloobay tartışmaya girmez. Herkese yetecek kadar toprak bulunduğunu, kimsenin bu yüzden ölmek zorunda olmadığını söyler. Komşusunun da kendi payına düşeni almasını diler. Yaşlıların toprağın Oğuz Han zamanından beri kendilerine ait olduğunu söylemesine de fazla önem vermez. Onun için geçmişten gelen bir sahiplik iddiasından çok, insanların birlikte yaşayabilmesi önemlidir.

Sadık Cayloobay'ın sadakati, Kuzmin'in son isteğiyle birlikte sınanır. Ölmek üzere olan Kuzmin, kızına sahip çıkmasını ister. Cayloobay bu sözü yerine getirmeyi kabul eder ve Luba'yı kendi çocuklarından ayırmaz. Aralarındaki bağ zamanla güçlenir ve Luba, onun gözünde korunması gereken bir aile ferdi hâline gelir. Sonraki olaylar Cayloobay'ın bu bağlılığını daha da zorlar.

Rus askerlerinin saldırıları sırasında çevre ateşe verilir, insanlar öldürülür ve aileler yerlerinden ayrılmak zorunda kalır. Buna rağmen Cayloobay Luba'yı geride bırakmaz. Kendi ailesiyle birlikte dağlara

çıkar ve Çin'e doğru ilerlerken onu da yanlarında götürür. Böylece Kuzmin'e verdiği söz, en ağır koşullarda bile geçerliliğini korur.

Cayloobay'ın sadakati yalnızca bir kişiye verdiği sözü tutmasından ibaret değildir. Kuzmin Rus olduğu için ona düşman olmaz; Luba da Rus olduğu için onu dışlamaz. İnsanların hangi taraftan geldiğine bakmadan zor durumda kalanlara sahip çıkar. Bu nedenle Cayloobay, romanda düşmanlığın ve şiddetin arttığı bir ortamda insanlığını koruyan karakterlerden biri olarak öne çıkar.

Taylak

Taylak, Cayloobay'ın oğludur ve babasından dürüstlük, iyilik ve sorumluluk duygusunu almıştır. Ancak yaşadığı olaylar onun kişiliğini babasından devraldığı özelliklerin ötesine taşır. Luba'yı korumaya çalışması, babasının son isteğini yerine getirmesi ve yaşadığı bütün kayıplara rağmen yoluna devam etmesi, onun güçlü bir karaktere sahip olduğunu gösterir. Taylak'ın kişiliği özellikle güven, sorumluluk, dikkat ve dayanıklılık etrafında şekillenir. İnsanlara karşı iyi niyetlidir, fakat bu özelliği zaman zaman onu savunmasız bırakır. Yaşadığı acılar ise onu daha temkinli ve gerçekçi birine dönüştürür.

Güvenilir Taylak'ın en güçlü yönlerinden biri güvenilir olmasıdır. Kendisine verilen sorumluluğu kolayca bırakmaz. Luba'nın güvenliği için onu erkek kılığına sokar ve gerektiğinde kendi hayatını da tehlikeye atar. Babası ölüm döşeginde ondan soylarını sürdürmesini ve halkına sahip çıkmasını istediğinde bu sözleri unutmaz. Luba ile evlenmesi ve onu koruması, babasının son isteğini yerine getirme çabasının bir parçasıdır. Taylak için verilen sözün değeri büyüktür. Bu nedenle zor şartlarda bile sorumluluğundan kaçmaz.

Saf Taylak'ın iyi niyetli olması, zaman zaman fazla güvenmesine de yol açar. İnsanların kendisine karşı kötü niyet taşıyabileceğini kolay kolay düşünmez. Luba'yı Buku'ya bırakırken onun tehlikeli davranabileceğini hesaba katmaz. Buku'nun daha önce Luba'ya zarar vermeye çalışmış olması bile Taylak'ın yokluğunda neler yaşanabileceğini öngörmesine yetmez. Bu güvenin sonucu ağır olur; Luba ve doğmamış çocuğu hayatını kaybeder. Bu olay Taylak'ın karakterindeki önemli bir çelişkiyi ortaya çıkarır. İnsanlara güvenmesi onun insani ve iyi tarafıdır, ancak aynı özellik onu tehlikeye açık hâle getirir. Yaşadığı kayıp, Taylak'ın hayatındaki en ağır derslerden biri olur. Böylece onun saflığı yalnızca olumlu bir özellik olarak değil, bedeli ağır olan bir zaaf olarak da görülür.

Sorumlu Taylak, yaşından beklenmeyecek kadar erken sorumluluk üstlenir. Luba'nın güvenliği onun için kişisel bir mesele hâline gelir. Onu korumak için aldığı önlemler, içinde bulunduğu koşulları ciddiye aldığını gösterir. Evlilik kararında da yalnızca kendi duygularını düşünmez; Luba'nın güvenliğini ve geleceğini hesaba katar. Babasının ölümü Taylak'ın sorumluluklarını daha da artırır. Cayloobay'ın son sözleri onun için yalnızca bir baba vasiyeti değildir. Taylak, bundan sonra ailesinin ve halkının geleceği konusunda kendisini görevli hisseder. Babasının ardından yoluna devam etmesi, ağır bir kayıp yaşamasına rağmen sorumluluklarını terk etmediğini gösterir.

Dikkatli Taylak'ın yaşadığı olaylar onu çevresindeki insanlara karşı daha dikkatli hâle getirir. Özellikle Kaşgar pazarında karşılaştığı manzaralar onun insanları daha yakından tanımasını sağlar. Orada yalnızca iş arayan insanları görmez; yoksulluğun ve çaresizliğin nasıl kullanıldığını da fark eder. Genç kadınların ve çocukların para karşılığında seçilmesini, annelerin çaresizliğini ve insanların pazarlık konusu hâline gelmesini dikkatle izler.

Küçük ayrıntıları bile fark eder. Bir insanın el hareketinden ne istediğini anlar, pazarlıkların nasıl yürüdüğünü izler ve insanların davranışlarından niyetlerini çıkarmaya çalışır. Başlangıçta insanlara kolayca güvenen Taylak, yaşadığı olaylardan sonra artık yalnızca söylenen sözlere bakmaz. Davranışları da değerlendirir. Bu yönüyle yaşadığı acılar onun dikkatini ve sezgisini güçlendirir.

Dayanıklı Taylak'ın hayatı boyunca karşılaştığı kayıplar ve tehlikeler onun dayanıklılığını ortaya çıkarır. Dağları ve buzlu geçitleri aşarken ağır şartlara katlanır. Babasının ölümüne tanık olması ve onun donmuş bedenini görmesi büyük bir yıkım yaratır. Buna rağmen orada kalıp hayatını sona erdirmez; yoluna devam eder.

Luba'yı kaybetmesi de Taylak için ağır bir darbedir. Buna rağmen yaşadığı olaylar onu tamamen yıkmaz. Acılarını içinde taşıyarak yaşamını sürdürür. Bu nedenle Taylak'ın dayanıklılığı yalnızca fiziksel

zorluklara dayanabilmesiyle açıklanamaz. Asıl gücü, kayıplardan sonra yeniden ayağa kalkabilmesinde görülür. Yaşadıkları onu daha gerçekçi, daha temkinli ve yaşından daha olgun bir insan hâline getirir.

TEMALAR

Politika

Sömürgecilik: Sömürge Yönetimi ve Baskı

Romanda Rus yönetiminin Kırgızların hayatına giderek daha fazla müdahale ettiği görülür. Halk yalnızca yeni bir yönetim altında yaşamaz; toprakları, hayvanları, hareketleri ve güvenliği de askerî görevlilerin denetimine girer. Özellikle 1916 yılında durum daha da ağırlaşır. Rus yönetiminin aldığı kararlar Kırgızlardan askerî ihtiyaçlar için çalışmaları, hayvan vermeleri ve bazı durumlarda önde gelen kişileri teslim etmeleri gibi taleplerde bulunur. Bu taleplere karşı çıkanlar ise kolayca isyancı olarak görülür.

Baskının en ağır tarafı, insanların kendilerini savunabilecekleri bir alanın kalmamasıdır. Askerler köylere girer, evleri arar, hayvanlara el koyar ve karşı koyanları cezalandırır. Bazı bölgelerde insanlar öldürülür, evler yakılır ve geride kalanlar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalır. Böylece devlet gücü insanların günlük hayatına doğrudan müdahale eder.

Romanda dikkat çeken başka bir nokta da yöneticilerin verdiği emirlerin uygulanma biçimidir. Halkın şikâyetleri veya yaşadığı sıkıntılar dikkate alınmak yerine askerî güç devreye sokulur. Yazılı yasaların yerine sözlü emirlerin uygulanması da bu baskının keyfi yönünü ortaya koyar. Sonuçta insanlar yalnızca canlarını değil, topraklarını ve geçim kaynaklarını da kaybeder.

Kırgızların Çin'e doğru kaçıışı bu baskının en ağır sonucudur. İnsanlar doğup büyüdüğü yerleri isteyerek bırakmaz; ölümden ve zulümden kurtulmak için yola çıkar. Bu nedenle romanda sömürge yönetimi yalnızca siyasi bir değişim olarak değil, insanların günlük hayatını, ailelerini ve yurtla olan bağlarını parçalayan bir güç olarak görülür.

Örnek Sahne: Rus askerleri Kırgızların bulunduğu bölgeye geldiklerinde halk neyle karşılaşacağını bilir. Silahların teslim edilmesi, önde gelen kişilerin verilmesi ve orduya at sağlanması istenir. İnsanların itiraz edecek gücü yoktur. Askerler köylere girerek evleri arar, hayvanları toplar ve karşı çıkanları cezalandırır. Bazı yerlerde evler yakılır, insanlar öldürülür. Hayatta kalanlar ise dağlara ve daha sonra Çin'e doğru kaçmak zorunda kalır. Böylece askerî baskı, insanların yalnızca güvenliğini değil, yaşadıkları topraklarla kurdukları bağı da ortadan kaldırır.

1916 Kırgız Ayaklanması

1916 yılında Kırgızlar arasında başlayan ayaklanma, romanda halkın Rus yönetimine karşı biriken tepkisinin açık bir göstergesi olarak ortaya çıkar. Özellikle halktan askerî hizmet için insan gücü istenmesi, zaten gergin olan durumu daha da ağırlaştırır. Kırgızlar bu emri kabul etmek istemez ve bazı bölgelerde silahlı direniş başlar. Haberler kısa sürede çevre köylere ulaşır. Chüy, Narin ve Issık-Köl çevresinde insanlar toplanır; bazıları silahlanırken bazıları da yaşadıkları yerleri korumaya çalışır.

Ayaklanma büyüdükçe Rus yönetimi daha fazla asker gönderir. Yerel birliklerin yetersiz kaldığı bildirilir ve Taşkent, Andican, Skobelev ve diğer bölgelerden askerî birlikler yola çıkarılır. Böylece halkın tepkisi kısa sürede büyük bir askerî harekâta dönüşür. Rus birlikleri yalnızca silahlı gruplarla çatışmaz; köylere girer, evleri arar, hayvanları toplar ve direnenleri cezalandırır. Bazı yerleşimlerde evler yakılır, insanlar öldürülür veya tutuklanır.

Ayaklanmanın en ağır sonucu sıradan insanların hayatında görülür. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da çatışmaların ortasında kalır. İnsanlar güvenli bir yer bulmak için dağlara çıkar ve sonunda Çin'e doğru kaçmaya başlar. Böylece ayaklanma, yalnızca Rus yönetimine karşı silahlı bir başkaldırı olarak kalmaz; Kırgız halkının yurdundan kopmasına yol açan büyük bir felakete dönüşür.

Romanda 1916 olaylarının anlatımı, halkın neden ayaklandığı ile sonrasında karşılaştığı şiddet arasındaki ilişkiyi de ortaya koyar. Ayaklanma bastırılır, ancak geride ölümler, kayıplar, yıkılmış köyler ve zorunlu göç bırakır. Bu nedenle 1916 Kırgız Ayaklanması, eserde hem direnişin hem de toplumsal felaketin simgesi hâline gelir.

Örnek Sahne: Novorossiysk çevresinde halkın ayaklanması sırasında köyün girişleri kapatılır ve silahlı Kırgızlar çevrede mevzilenir. Keskin nişancılar gizlendikleri yerlerden karşı tarafı izlerken herkes gelecek emri bekler. Kaçmaya çalışanların önünü kesmek için dereler ve hendekler kullanılır. Köyde silah sesleri ve bağrışmalar yükselirken insanlar hem saldırıya hazırlanır hem de ellerindeki malları korumaya çalışır. Sonunda kaçanların peşine düşülür, ele geçirilen silahlar toplanır ve köyün denetimi Kırgızların eline geçer. Bu olay, ayaklanmanın yalnızca savunmaya dayalı olmadığını, halkın bazı bölgelerde örgütlenerek karşılık verdiğini gösterir.

Katliam ve Sivillere Karşı Şiddet

Romanda 1916 olaylarının en acı tarafı, şiddetin silahlı kişilerle sınırlı kalmamasıdır. Köylerde yaşayan insanlar da saldırıların içinde kalır. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kaçacak yer bulmaya çalışırken evler yakılır, insanlar öldürülür, hayvanlara el konulur. Bazı insanlar yaralı hâlde geride bırakılır; bazıları ise tutuklanarak götürülür. Böylece savaş ve ayaklanma, insanların kendi evlerinde bile güvende olmadığı bir duruma dönüşür.

Şiddetin boyutu özellikle Belovodsk ve Pişpek çevresindeki olaylarda görülür. Çok sayıda insan öldürülür ve cesetler geceleyin arabalarla taşınarak nehir kenarına gömülür. Köylerin boşaltılmasıyla birlikte geride yalnızca ölümler ve yıkılmış evler kalır. İnsanların yıllardır yaşadığı yerler bir anda korku ve ölümle anılan mekânlara dönüşür.

Bu olayların her biri karakterlerin hayatında ayrı bir yara bırakır. Cayloobay'ın Kuzmin'i yaralı hâlde bulması bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Kuzmin ölmeden önce kızını ona emanet eder. Karısı yangında ölmüş, kendisi de ölümle karşı karşıya kalmıştır. Cayloobay'ın Luba'yı sahiplenmesi, yaşanan katliamın ortasında ortaya çıkan insanî bir davranıştır.

Katliamın sonucu yalnızca insanların öldürülmesi değildir. Aileler birbirinden ayrılır, çocuklar anne babalarını kaybeder ve sağ kalanlar yurtlarını terk etmek zorunda kalır. Dağlara ve Çin'e doğru yapılan kaçışın arkasında da bu korku vardır. İnsanlar evlerini, hayvanlarını ve geçmişte kurdukları hayatı geride bırakır. Bu yüzden romandaki şiddet, tek tek saldırılardan oluşan bir dizi olay değil, bütün bir toplumun hayatını değiştiren büyük bir trajedidir.

Örnek Sahne: İnsanlar soğuk ve uzun gece boyunca ne olacağını bilmeden bekler. Çocuklar dedelerinin kucağında titrer. Yaşlı adamlar ellerindeki az miktardaki yiyeceği çocuklarla paylaşarak onları sakinleştirmeye çalışır. Herkes korku içindedir; yine de sabahın gelmesini ve bu belirsizliğin sona ermesini umut eder.

Askerler gece boyunca çevrede dolaşarak insanları ve hayvanları gözetler. Hayvanları sayar, ancak insanların içinde bulunduğu zor koşullarla ilgilenmezler. Sonunda göçebelerin yeniden dağlara dönmesine karar verilir.

Kafile yeniden dağlara doğru sürülürken askerler geride kalan hayvanlara el koyar. 170 at, 150 inek ve 1.500 koyun ile keçi alınır. Böylece zaten korku ve belirsizlik içinde olan bu aileler, hayvanlarının önemli bir bölümünden de mahrum bırakılarak dağlara geri gönderilir.

Yurt ve Toprak Kaybı

Romanda yurt ve toprak kaybı, Kırgızların yaşadığı en büyük sorunlardan biri olarak ortaya çıkar. Kırgızların toprakla ilişkisi yalnızca geçim meselesi değildir. Yazın yaylalara çıkıp kışın kışlaklara dönmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve aynı bölgelerde kuşaklar boyunca yaşamaları, kendi düzenlerinin temelini oluşturur. Rus yönetiminin bölgeye yerleşmesiyle bu düzen giderek bozulur. Kırgızların kullandığı verimli toprakların bir bölümü devlet arazisi olarak kabul edilir ve bu topraklara Rus yerleşimciler yerleştirilir.

Bunun sonucu olarak Kırgızlar daha önce kullandıkları iyi topraklardan uzaklaştırılır ve yaşamaya daha elverişsiz, dağlık ve taşlık bölgelere yönlendirilir. Böylece insanlar yalnızca toprak kaybetmez; hayvanlarını besleyebilecekleri otlaklardan ve alıştıkları yaşam alanlarından da mahrum kalır. Toprağın devlet tarafından yeniden tanımlanması, Kırgızların kendi yurtlarında yabancı durumuna düşmesine neden olur.

Şabdan Batır'ın bu mesele karşısındaki tutumu da eserde önemlidir. O, halkının yaşadığı sıkıntıları görmezden gelmez ve Rus yönetimiyle ilişkilerini kullanarak Kırgızların haklarını savunmaya çalışır. Şabdan'ın yöneticilere yaptığı başvurular, halkın toprak ve yaşam koşullarının korunması konusunda

gösterdiği çabanın bir parçasıdır. Onun siyasi faaliyetlerinde Kırgızların birlik içinde yaşaması ve geleceğini koruması düşüncesi öne çıkar.

Cayloobay'ın hikâyesi ise toprak meselesinin sıradan bir insanın hayatındaki karşılığını gösterir. Atalarından kalan yerde yaşayan Cayloobay, Rus yerleşimciler geldiğinde toprağı paylaşmaktan kaçınmaz. Fakat zamanla ortaya çıkan yönetim anlayışı bu karşılıklı yaşam düşüncesini ortadan kaldırır. 1916'daki olaylar sırasında köylerin yakılması ve insanların kaçmak zorunda kalması, toprak kaybını daha da ağırlaştırır.

Sonunda birçok Kırgız ailesi kendi yurdundan ayrılarak dağlara ve Çin'e doğru kaçmak zorunda kalır. Böylece toprak kaybı, romanda yalnızca bir arazi meselesi değildir. Yurdun elden çıkması, geçim düzeninin bozulması, halkın kendi topraklarında söz sahibi olmaktan uzaklaştırılması ve sonunda başka yerlere sürülmesi aynı sürecin parçalarıdır.

Örnek Sahne: Şabdan Batır, Kırgızların daha önce kullandıkları topraklardan çıkarılıp dağlık ve taşlık yerlere gönderilmesinden rahatsızdır. Halkın verimli topraklarını kaybetmesi onun gözünde sıradan bir yer değişikliği değildir. Kırgızların hayvanlarını otatabilecekleri ve yıllardır yaşadıkları alanların devlet arazisi sayılması, onları kendi yurtlarında güçsüz bırakmaktadır. Bu nedenle Şabdan, Rus yönetimine başvurarak Kırgızların durumunun dikkate alınmasını ister. Onun dilekçesi, halkın toprağını ve yaşam hakkını koruma çabasını gösterir.

Zorunlu Göç

Romanda göç, insanların daha iyi bir hayat aramak için kendi istekleriyle başka bir yere gitmesi değildir. Kırgızların yaşadıkları topraklardan ayrılmasının arkasında baskı, şiddet ve can güvenliği korkusu vardır. 1916 olaylarından sonra birçok aile köylerini, kışlaklarını ve hayvanlarını geride bırakıp dağlara doğru kaçmak zorunda kalır. Daha sonra yolculuk Çin'e kadar uzanır. Bu yolculuk sırasında insanların yanlarında götürebildikleri şeyler çok azdır. Bazıları çocuklarını ve yaşlılarını taşımaya çalışırken hayvanlarını da yanlarında götürür. Fakat soğuk, açlık ve yorgunluk yolculuğu her geçen gün daha da zorlaştırır.

Urkun sırasında dağ geçitlerinde yaşananlar, kaçışın ne kadar ağır olduğunu gösterir. İnsanlar güvenli bir yere ulaşmaya çalışırken kar altında kalır, hastalanır ve hayatını kaybeder. Bazı aileler birbirinden ayrılır. Geride kalanlar ise yakınlarının akıbetini bile öğrenemez. Bu nedenle Çin'e ulaşmak, herkes için kurtuluş anlamına gelmez. Hayatta kalanlar da sevdiklerini ve yıllardır yaşadıkları yerleri kaybetmiş olarak yeni bir hayata başlamak zorunda kalır.

Cayloobay ve ailesinin yolculuğu bu temanın kişisel tarafını gösterir. Cayloobay, Taylak ve Luba ile birlikte tehlikeli dağ yollarını aşar. Luba'nın ailesi Rus olduğu hâlde onu geride bırakmaz; Kuzmin'in ölümünden sonra verdiği sözü tutarak onu kendi ailesiyle birlikte götürür. Böylece göç yalnızca bir halkın topluca yer değiştirmesi olarak değil, insanların birbirlerine sahip çıktığı ve bazılarını geride bırakmamaya çalıştığı bir süreç olarak da anlatılır.

Çin'e ulaşan insanlar için de sorunlar bitmez. Yeni bir yerde barınmak, yiyecek bulmak ve çalışmak zorunda kalırlar. Taylak'ın Kaşgar'da iş araması ve başka mültecileri yönlendirmesi, göçmenlerin yeni hayata nasıl tutunmaya çalıştığını gösterir. Bu nedenle eserde zorunlu göç, hem yurdu kaybetmenin acısını hem de hayatta kalmak için yeniden başlama zorunluluğunu anlatır.

Örnek Sahne: Kırgızlar dağ geçidinden Çin'e doğru ilerlerken hava birden ağırlaşır. Kar altında yürümekte zorlanan yaşlılar ve çocuklar geride kalmaya başlar. Taylak, Luba ve diğerlerinin ilerlemesine yardım eder. Cayloobay ise insanların geçebilmesi için buzla kaplı yolu açmaya çalışır. Yol o kadar kaygandır ki ilerlemek neredeyse imkânsızdır. İnsanlar korku içinde birbirlerine tutunarak geçidi aşmaya çalışır. Bazıları yolda kalırken diğerleri yürümeye devam eder. Sonunda hayatta kalanlar Çin tarafına ulaşır; ancak geride bıraktıkları yurtlarını ve kaybettikleri yakınlarını düşünerek yolculuklarını sürdürürler.

Halkın Birliği

Eserde halkın bir arada durması, özellikle dış baskının arttığı dönemlerde önemli bir mesele olarak ortaya çıkar. Kırgız toplumu farklı boylara ve bölgelere ayrılmış olsa da yaşanan olaylar ortak hareket etmenin gerekliliğini gösterir. Rus yönetiminin bölgedeki etkisinin güçlenmesi, toprakların el değiştirmesi ve 1916'daki çatışmalar, dağınık hareket eden toplulukların karşılaştığı sorunları daha görünür hâle getirir.

Şabdan Batır'ın siyasi hayatında bu düşünce önemli bir yer tutar. O, kuzey ve güney Kırgızları arasındaki ayrılığın halkın gücünü azalttığını düşünür. Coğrafi koşullar da bu iki bölgeyi birbirinden uzak tutmaktadır. Yolların yetersizliği ve yüksek dağ geçitleri arasındaki ulaşım güçlüğü, insanların düzenli biçimde iletişim kurmasını zorlaştırır. Buna rağmen Şabdan, iki taraf arasında bağ kurulması gerektiğine inanır ve farklı bölgelerdeki Kırgızları ortak bir amaç etrafında toplamaya çalışır.

Bu düşüncesini yalnızca siyasi ilişkilerinde değil, günlük hayatında da gösterir. Farklı gruplar arasında anlaşmazlık çıktığında arabuluculuk yapması, onun birlik anlayışının çatışmayı büyütme yerine çözmeye dayandığını gösterir. Rus makamlarıyla Kırgız liderleri arasında aracılık etmesi de bu yönünün bir başka örneğidir. Şabdan için birlik, yalnızca aynı yerde yaşamak değil, sorunlar karşısında birbirini desteklemek ve ortak hareket edebilmektir.

Romanda halkın birlikte hareket etmesi gerektiği düşüncesi, Şabdan'ın kişisel görüşünün ötesine geçer. Kırgızların yaşadığı siyasi ve toplumsal değişimler, ortak bir geleceğin ancak dayanışmayla kurulabileceğini ortaya koyar. Bu nedenle Şabdan'ın "Kırgız halkı tek bir kovandaki arılar gibi birlik içinde yaşamalıdır" düşüncesi, onun siyasi anlayışının temelini oluşturur.

Örnek Sahne: Maamıtbek, Alimbek Datka ile Kurmancan Datka'nın oğlu olarak Sibirya sürgününden döner. Alay Vadisi'ndeki evine dönmenden önce kuzey Kırgızlarının arasına gelir ve Şabdan Batır'ın konuğu olur. Güney Kırgızlarından olan Maamıtbek'in kuzeyde Şabdan tarafından ağırlanması, iki bölge arasındaki bağı gösterir. Şabdan, Maamıtbek'e saygıyla yaklaşır ve onun dönüşünü önemser. Yüksek dağlar ve uzaklık kuzey ile güney Kırgızlarını birbirinden ayırsa da Maamıtbek'in Şabdan'ın konuğu olması bu ayrılığın insanlar arasındaki bağı ortadan kaldırmadığını gösterir. Bu karşılaşma, Şabdan'ın kuzey ve güney Kırgızlarının birlik içinde yaşamaya gerektiğine verdiği önemi olay üzerinden ortaya koyar.

Hayatta Kalma Mücadelesi

Çin'e ulaşan Kırgızlar için asıl mücadele yolculuktan sonra başlar. Urkun'dan sağ kurtulanlar aç, yorgun ve çoğu zaman yakınlarını kaybetmiş durumdadır. Turfan'da kendilerine yardım eden yaşlı adamın verdiği ince çorba, ekmek ve çay bile onların ne kadar zor durumda olduğunu gösterir. Üç gün boyunca dinlenmeye ihtiyaç duymaları, uzun kaçışın bedenlerinde bıraktığı yorgunluğu ortaya koyar.

Daha sonra mülteciler kendi geçimlerini sağlamak zorunda kalır. Kaşgar pazarında iş arayan insanların kalabalığa karışması, yeni hayatın ilk adımlarından biridir. Taylak, tanımadığı yaklaşık on mülteciye rehberlik etmeyi kabul eder. Bu, yalnızca onun sorumluluk almasını değil, aynı durumda olan insanların birbirine tutunmasını da gösterir. Çalışmak, para kazanmak ve yiyecek bulmak artık hayatta kalmanın temel şartıdır.

Fakat pazar hayatı da güvenli değildir. Aç ve parasız mülteciler, işverenlerin karşısında güçsüz durumdadır. Taylak, insanların nasıl pazarlık konusu yapıldığını ve çaresizliklerinden nasıl yararlandığını görür. Özellikle genç kızların ve çocukların para karşılığında el değiştirmesi, hayatta kalmanın ne kadar acımasız bir düzene bağlandığını gösterir. Bir annenin çocuğu için ekmeği paylaşması veya yaşlı bir Uygur'un elindeki ekmeği çocuklar arasında bölmesi ise bu ortamda insanlığın tamamen kaybolmadığını gösterir.

Luba'nın hamile hâlde yeni bir yerde yaşamaya çalışması da bu mücadelenin başka bir yönüdür. Çadırda yemek yapmak, su taşımak ve günlük işleri sürdürmek, savaş ve göçün ardından hayatın yeniden kurulma çabasını gösterir. Ancak Rus görevlilerinin gelip Luba'yı araması, sığındıkları yerde bile geçmişlerinden tamamen kurtulamadıklarını ortaya koyar.

Böylece Çin'deki yaşam, yalnızca açlık ve yoksullukla mücadele değildir. Mülteciler bir yandan çalışarak ve dayanışma göstererek yaşamlarını sürdürürken, diğer yandan sömürülme, ayrılma ve yeniden kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Eserde hayatta kalmak, bütün bu koşulların içinde insanlığını ve ailesini koruyarak yaşamaya devam etmektir.

Örnek Sahne: Luba, Çin'de yeni hayatına tutunmaya çalışırken hamile hâlde günlük işlerini sürdürür. Taylak çalışırken o, yemek yapar, su taşır ve kaldıkları yeri düzenler. Ancak Taylak'ın yokluğunda Buku'nun kendisine zarar vermeye çalışması Luba'yı savunmasız bırakır. Luba onu reddeder ve bir daha çadırına girmesine izin vermez. Buku bu durumu içine atarak öfkesini büyütür. Daha sonra başkalarının kışkırtmasıyla Luba'ya karşı düşmanlığı artar. Luba'nın bir gün işe gelmemesi üzerine çeşitli söylentiler yayılır. Sonunda Luba öldürülür ve doğmamış çocuğu da onunla birlikte hayatını kaybeder. Böylece Çin'e kaçıp kurtulmaya çalışan Luba, sığındığı yerde de şiddetten kurtulamaz.

Etik

İnsanlık ve Merhamet

Cayloobay'ın davranışlarında merhamet, insanları kim olduklarına göre ayırmamakla kendini gösterir. Rus yerleşimciler onun yaşadığı yere geldiğinde onları düşman olarak görmez. Yorgun yolcuları çadırına davet eder, yemek hazırlar ve çocuklarla ilgilenir. Dillerini bilmediği hâlde onların ihtiyaçlarını anlamaya çalışır. Kuzmin'le arasında daha sonra yaşananlara rağmen ona karşı düşmanlık beslemez.

Kuzmin öldürülmeden önce kızını Cayloobay'a emanet eder. Cayloobay bu isteği yerine getirir ve Luba'yı kendi çocuğu gibi korur. Onun Rus olması Cayloobay için bir engel değildir. Ailesiyle birlikte Çin'e kaçarken Luba'yı da yanına alır. Böylece Kuzmin'e verdiği sözü zor şartlar altında bile unutmaz.

Taylak'ta da aynı merhamet anlayışı farklı biçimde görülür. Babasının ölümünden sonra Luba'nın sorumluluğunu üstlenir. Onu erkek çocuğu kılığında saklayarak yolculuk sırasında korunmasını sağlar. Çin'e ulaştıklarında da Luba'nın güvenliğini düşünmeye devam eder. Taylak'ın davranışlarında merhamet, yalnızca acımak değil, zor durumda olan birinin sorumluluğunu gerçekten üstlenmek anlamına gelir.

Bu iki karakterin davranışları eserdeki şiddet ortamıyla karışıklık oluşturur. İnsanların birbirine zarar verdiği bir dönemde Cayloobay ve Taylak, başkasının hayatını korumayı seçer. Onların merhameti büyük sözlerle değil, verdikleri kararlarla ve yaptıkları somut yardımlarla ortaya çıkar.

Örnek Sahne: Kuzmin kızını Cayloobay'a emanet eder. Cayloobay onun sözünü kabul eder ve Luba'yı kendi ailesinden ayırmaz. Daha sonra Rus askerlerinin saldırıları başlayınca ailesiyle birlikte Çin'e doğru yola çıkarken Luba'yı da yanına alır. Taylak ise yolculuk sırasında Luba'nın güvenliği için onu erkek çocuğu gibi giydirir ve gözlerden uzak tutar. Dağ geçitlerinde, açlık ve soğukla mücadele ederken bile onu geride bırakmaz. İki karakterin yaptığı da aynı noktada birleşir: Başkasının çocuğunu kendi sorumluluğu olarak görüp onu korumak.

Tarih:

Tarihsel Hafıza ve Geçmişle Yüzleşme

1916 olayları, bir ayaklanma ve göç olarak yaşanıp biten bir tarih olayı değildir. Bu dönem, Kırgız halkının hayatında derin izler bırakan büyük bir kırılma noktasıdır. Urkun sırasında insanlar köylerini, evlerini, hayvanlarını ve yakınlarını geride bırakmak zorunda kalmış, dağ geçitlerinde çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Çin'e ulaşabilenler ise bütün bu kayıpların ardından yabancı bir yerde yeni bir hayat kurmaya çalışmıştır. Bu nedenle Urkun'un hafızası, yalnızca yaşanan acılarla değil, yurt kaybıyla da bağlantılıdır.

Bu olayların Kırgızistan'daki hafızası bugün de canlıdır. Her yıl ağustos ayında Urkun sırasında hayatını kaybedenleri anmak için törenler düzenlenir. Bu anmalarda yalnızca ölenler değil, yurtlarından ayrılmak zorunda kalan ve yolda yakınlarını kaybeden insanlar da hatırlanır. Böylece 1916'da yaşananlar sonraki kuşaklara aktarılır.

Geçmişle yüzleşmek, burada yalnızca eski bir acıyı yeniden anlatmak değildir. İnsanların neden kaçtığını, neden yurtlarını kaybettiğini ve bu olayların toplumun geleceğini nasıl değiştirdiğini anlamayı da gerektirir. Roman, bu tarihi büyük siyasi olaylardan çok insanların yaşadığı kayıplar üzerinden görünür kılar. Urkun'un bugün hâlâ anılması da bu hafızanın Kırgız toplumu için önemini koruduğunu gösterir.

Örnek Sahne: Taylak, babasının öldüğü dağ geçidine ulaştığında yolculuk sırasında gördüğü manzaralar bir anda geride kalır. Bir taşın üzerinde babasının donmuş bedenini bulur. Onu orada bırakıp gitmek istemez; başında durur, ağlar ve babasının ölümünü kabullenmeye çalışır. Bir süre sonra yoluna devam etmek zorunda kalır. Bu sahne, Urkun'un yalnızca insanların Çin'e doğru kaçışını anlatmadığını, her ailenin geride bir kayıp bıraktığını gösterir. Taylak'ın babasının bedenini yıllar sonra aynı yerde bulması, yaşanan trajedinin onun hafızasında nasıl kaldığını somut biçimde ortaya koyar.